

В.А. Яковлєва, О.О. Вовченко

Технологія петриківського розпису: сучасні
тенденції

Міністерство освіти і науки України
ЗВО «Криворізький державний педагогічний університет»

В.А. Яковлєва, О.О. Вовченко

Технологія петриківського розпису: сучасні тенденції

Навчально–методичний посібник

Кривий Ріг

2019

Технологія петриківського розпису: сучасні тенденції:
навчально–методичний посібник/Упорядники В.А. Яковлева, О.О.
Вовченко.–Кривий Ріг:ЗВО «КДПУ», 2019.–70с.

Рекомендовано до друку кафедрою педагогіки та методики
технологічної освіти факультету дошкільної і технологічної освіти ЗВО
«КДПУ»(протокол №5 від 20.12.18)

Рецензенти:

Л.О. Савченко–доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
та методики технологічної освіти ЗВО «КДПУ»;

Ю.С. Кулінка–кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
та методики технологічної освіти ЗВО «КДПУ».

У навчально–методичному посібнику розглянуто теоретичний аспект
історії виникнення розвитку та поширення петриківського розпису на
території України; основних елементів петриківського розпису; представлені
практичні рекомендації щодо підготовки до петриківського розпису; техніки
розпису за допомогою пальця та рогами; основних видів мазків; основ
композиції петриківського розпису.

Навчально–методичний посібник може бути корисним для викладачів
педагогічних закладів вищої освіти, вчителів трудового навчання і
технологій, студентів, магістрантів та науковців у галузі технологічної
освіти.

В.А. Яковлева,2019

О.О. Вовченко,2019

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТКУ ТА ПОШИРЕННЯ ПЕТРИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.	5
1.1. Історія виникнення, розвитку та поширення петриківського розпису на території України.....	5
1.1.1. Передісторія	5
1.1.2. Визнання і становлення (1911-1936)	6
1.1.3. Петриківські майстрині у Києві	6
1.1.4. Розвиток протягом 1950-80-х років	7
1.1.5. Сучасна історія	9
1.1.6. Відомі майстри.....	10
РОЗДІЛ 2. ПІДГОТОВКА ДО ПЕТРИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ	20
2.1. Санітарно-гігієнічні вимоги під час розпису	20
2.2. Правила безпечної праці під час розпису.....	23
2.3. Матеріали та інструменти. Виготовлення пензля з котячої шерсті. Особливості петриківський розпису на різних поверхнях.....	26
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ПЕТРИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ	31
3.1. Техніка розпису за допомогою пальця та рогози	31
3.2. Основні види мазків: «зернятко», «криве зернятко». «гребінчик», «горішок». «вільний мозок», «перехідний мазок».	33
3.3. Малювання ягід.....	36
3.4. Малювання листя.....	37
3.5. Малювання квітів.....	43
3.6. Малювання метеликів та пташок	49
РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ КОМПОЗИЦІЇ ПЕТРИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ	55
4.1. Основи композиції петриківського розпису.	55
4.2. Елементи рядкового орнаменту. Копіювання та створення власного рядкового орнаменту.	62
4.3. Створення квітково–рослинної композиції.....	65
4.4. Створення композиції з птахами, метеликами та тваринами.	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТКУ ТА ПОШИРЕННЯ ПЕТРИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.

1.1. Історія виникнення, розвитку та поширення петриківського розпису на території України.

Петриківський розпис, або «петриківка» – українське декоративно–орнаментальне народне малярство, яке сформувалося на Дніпровщині в селищі Петриківка, звідки й походить назва цього виду мистецтва.

1.1.1. Передісторія

Вважається, що петриківський розпис походить від селянського хатнього стінопису. Вкривати стіни розписом у різні періоди було притаманно для багатьох частин України, причому різні регіони мали свої особливості. Зовнішні стіни хат було прийнято розмальовувати наново кожної весни або двічі на рік. Окрім стін розписом вкривали побутові речі з дерева та інших матеріалів, особливо скрині, зокрема весільні. Пізніше виникли так звані «мальовки»–розписи на папері, які майстрині могли готувати заздалегідь і прикрашати таким чином внутрішні стіни хат, не відвідуючи їх.

Є також зразки наддніпрянських ікон з рослинним орнаментом, які датують кінцем XVIII століття і вважають прообразом сучасного петриківського розпису. Найдавніші зареєстровані в Україні осередки настінних розписів з рослинним орнаментом, у другій половині XIX століття або на початку XX століття, знаходилися на Дніпровщині, Слобожанщині, Поділлі та Уманщині. Імовірно розписи цих осередків мали спільне або принаймні пов'язане походження.

Орнаментальні розписи на стінах і папері були характерні для багатьох селищ Дніпровщини, проте найбільшого поширення та розвитку вони набули у Петриківці, яка і стала основним осередком петриківського розпису.

Хатнє малювання у формі стінопису існувало в Петриківці принаймні від 1860–х років, а малювання на папері – від кінця XIX століття. З часів Нової Січі до середини XIX століття ці землі активно заселялися в першу чергу вихідцями з Полтавщини та Слобожанщини. Імовірно, саме з цими переселенцями традиції розпису потрапили в сучасний осередок у Петриківці. Не збереглося згадок про настінне народне малювання на Полтавщині у XIX столітті, проте були відомості про стінописи Слобожанщини, наприклад, у 1860–х роках у Куп'янському повіті Харківської губернії. Тому припускали, що традиції петриківського

розпису походять саме зі Слобожанщини. В той же час існують скрині з декоративним квітковим розписом з Полтавщини датовані другою половиною XIX століття. За іншою версією цей розпис походить з Поділля через Уманщину, проте там стінописи з рослинним орнаментом вперше зареєстрували суттєво пізніше.

1.1.2. Визнання і становлення (1911-1936)

Отже, невідомо, коли саме сформувалися традиції розпису та їхні особливості в різних регіонах. Немає детальних історичних згадок про петриківський розпис до початку XX століття, коли ним зацікавився етнограф Дмитро Яворницький з Катеринослава. За його дорученням молода художниця Євгенія Евенбах збирала та перемальовувала зразки народної творчості Катеринославщини у двох експедиціях 1911 і 1913 років, зокрема стінописи. Ці знахідки лягли в основу виставки в Петербурзі 1913 року. Саме цей рік і вважають роком першої фіксації петриківського розпису.

Серед перших дослідників петриківського розпису була також Євгенія Берченко. У 1928 році в Ленінграді вона організувала виставки колекцій настінного малювання. Окремо виставлялися петриківські розписи на папері, якими обклеювали частину стін та розвішували як рушники.

У 1935 і 1936 роках відбулися виставки петриківських майстрів у Києві, Ленінграді та Москві, на яких були представлені роботи Тетяни Пати, Надії Білокінь, Ярини Пилипенко, Ганни Ісаєвої, Василя Вовка і Галини Павленко. Це значно сприяло популяризації петриківського розпису, який до цього був майже невідомим у широких колах. Після виставок у 1936 році першими з майстрів петриківського розпису здобули почесне звання «майстра народної творчості» Тетяна Пата і Надія Білокінь. Протягом цих же 1935 і 1936 років в Петриківці було організовано спеціальну дворічну школу декоративного малювання, якою керував художник і мистецтвознавець Олександр Статива. Головним педагогом у цьому закладі стала Тетяна Пата, що навчила тут петриківському розпису ціле покоління майстрів, які згодом сформували його як сучасне мистецтво. Тетяну Пату часто вважають засновницею школи петриківського розпису, хоча сама вона у відповідь на таке зазначала, що продовжувала традиції, які перейшли до неї ще від бабусі.

1.1.3. Петриківські майстрині у Києві

Протягом 1936–1944 років у Київ переїхало кілька петриківських майстринь, учениць Тетяни Пати: Марфа Тимченко, Віра Клименко, Пелагея Глущенко, Віра Павленко та Галина Павленко. В наслідок цього було вперше налагоджено промислове використання петриківського розпису – на Київській сувенірній фабриці ім. Т. Г. Шевченка. Саме тут було вперше запроваджено підлаковий розпис на нетрадиційному чорному тлі, що згодом почало використовуватися також в Петриківці. В такій формі петриківський розпис набув найбільшого поширення у радянські часи.

Ці ж п'ять майстринь у Києві вперше почали застосовувати петриківський розпис на порцеляні. Перші такі спроби були зроблені в 1936 році Галиною Павленко під час навчання у Київській школі майстрів народного мистецтва (згодом Київський художньо–промисловий технікум). У 1937 і 1938 роках до Києва переїхали також Віра Павленко, Марфа Тимченко і Пелагея Глущенко, які, поміж з іншим, продовжували використовувати петриківський розпис для оздоблення порцеляни разом з Галиною Павленко. Значного розвитку це набуло з 1944 року на Київському експериментальному кераміко–художньому заводі (КЕКХЗ), де з цього року працювали сестри Павленко і Віра Клименко–Жукова. У цей період особливо відзначається праця Віри Клименко–Жукової, що з 1947 року очолювала відповідний цех КЕКХЗ, як у відношенні значення її внеску для розвитку цього напрямку, так і у відношенні високого рівня її майстерності. З 1953 року на КЕКХЗ працювала також і Марфа Тимченко, чії роботи отримали широке визнання. Порцелянові вази, розписані особисто Марфою Тимченко, радянські діячі дарували лідерам інших країн, зокрема Річарду Ніксону, Мао Цзедуну, Фіделю Кастро, Йосипу Тіто.

1.1.4. Розвиток протягом 1950-80-х років

Ще з 1929 року в Петриківці існувала артіль, що займалася виробленням швейних виробів. У 1958 році в артілі було створено цех підлакового петриківського розпису, колектив якого склали переважно майстри з числа найталановитіших учнів Тетяни Пати, зокрема очолив колектив Федір Панко. Станом на 1958 рік тут працювало 16 майстрів, серед них такі художники як Ганна Ісаєва, Явдоха Клюпа, Марія Шишацька, Надія Шулик, Іван Завгородній, Галина Пруднікова, Олександра Пікуш, Віра Тезик, Ніна Турчин, Ганна Данилейко, з 1959 року також Зоя Кудіш. У 1961 році артіль було реорганізовано у Фабрику петриківського розпису «Дружба». Роком заснування фабрики може вважатися 1929, 1958 або 1961, при тому що промислове виробництво виробів з петриківським розписом

почалося у 1958 році. Більшість виробів фабрики, перш за все скриньки та тарілки, створювалася з пресованої тирси, яку вкривали чорною фарбою і наносили розпис, після чого вкривали виріб лаком. Головним художником фабрики до 1970 року був Федір Панко. У 1970–1988 роках цю посаду займав Василь Соколенко, а згодом Анатолій Чернуський, Володимир Глущенко і Сергій Дрешпак. До художньої ради виробництва тривалий час також входили такі відомі майстрині як Ганна Самарська і Явдоха Клюпа. За пізніх радянських часів на фабриці працювали близько півтисячі людей. Прикрашені петриківським розписом тарілки, скриньки, підноси, вази та інші сувеніри були візитівкою України, їх експортували до 80 країн світу.

В той же 1958 рік, в який було засновано цех петриківського розпису майбутньої фабрики, було створено Петриківську дитячу художню школу ім. Т. Я. Пати. Першими вчителями петриківського розпису, протягом тривалого часу, тут були Федір Панко і Василь Соколенко, учні Тетяни Пати. Ці майстри, працюючи одночасно на Фабриці петриківського розпису, навчили цьому мистецтву наступне покоління майстрів у Петриківці, ставши вчителями більшості майстрів осередка, які навчалися у другій половині радянського періоду. Згодом у художній школі почали викладати їх учениці, Валентина Панко і Марія Пікуш. Остання з 1995 року є директором цього закладу.

У 1960–1970-х роках вийшла ціла низка популярних альбомів з репродукціями петриківських розписів у видавництві «Мистецтво», укладачами яких були переважно мистецтвознавці Наталія Глухенька та Борис Бутник–Сіверський. Це значно сприяло подальшій популяризації «петриківки», особливо зважаючи на великий наклад цих видань.

У 1970 році Федір Панко заснував також Експериментальний цех петриківського розпису при Дніпропетровському художньо–виробничому комбінаті Дніпропетровської організації Національної спілки художників України в будівлі у центрі Петриківки. На відміну від фабрики розпису, тут переважно працювали на дереві та на папері, причому значною частиною на світлому тлі, а не на чорному, як це робилося на фабриці. Робота рядових художників Експериментального цеху була більш творчо вільною і різноманітною ніж на фабриці, де більшість рядових майстрів займалися переважно багаторазовим копіюванням робіт провідних художників підприємства, і при цьому заробітна плата була суттєво вищою. Крім засновника тут працювали також такі відомі майстри як Ганна Ісаєва, Надія Шулик, Ніна Турчин, Андрій Пікуш, Марія Пікуш, Тетяна

Гарькава, Валентина Дека, Лідія Булавін, Марія Яненко, Наталія
Статива–Жарко, Валентина Панко, Галина Назаренко.

1.1.5. Сучасна історія

У 1998 році творчий колектив і будівля Експериментального цеху петриківського розпису стали основою для створення Центру народного мистецтва «Петриківка», яким з того часу керує народний художник України Андрій Пікуш. У сучасних умовах колектив Центру вважається творчим ядром осередку петриківського розпису. Колектив об'єднує близько 40 провідних майстрів з Петриківки, серед них, станом на 2011 рік, 25 членів Національної спілки художників України, 7 заслужених майстрів народної творчості України. Зокрема в цьому закладі працюють, або працювали до 2010-х років, такі відомі майстри як Володимир Глущенко, Ніна Турчин, Валентина Дека, Лідія Булавін, Марія Яненко, Валентина Панко, Галина Назаренко. У той же час немало значних майстрів живе у Петриківці, не працюючи в цьому закладі, а декілька інших художників з класичної петриківської школи живе та працює в різних містах України, розвиваючи «петриківку» там.

Блок поштових марок 2013 року з репродукцією роботи «Півень у квітах» Володимира Глущенка 2009 року, Поштова марка «Петриківський розпис», 2010 рік

У 2000, 2010 і 2013 роках «Укрпоштою» були випущені поштові марки з репродукціями петриківського розпису. Зчіпка 2000 року присвячена Тетяні Паті, містить її портрет і дві марки номіналом 40 копійок з зображеннями двох робіт художниці. У 2010 році була випущена марка «Петриківський розпис» номіналом «V» у серії «Власна марка» з купоном, призначеним для друкування сюжетів на замовлення. 2013 року вийшов блок марок «Краса і велич України: Дніпропетровська область», більшу частину якого займає репродукція роботи Володимира Глущенка. Блок містить 3 марки з фотографіями будівель області номіналом по 2 гривні та більшу марку номіналом 3 гривні 30 копійок, що включає центральну частину картини, яка зображена на блоці.

З 2007 року щорічно, переважно у вересні, проводиться обласний фестиваль народної творчості «Петриківський дивоцвіт», на який традиційно

збирається багато майстрів петриківського розпису, а також представників інших напрямків народного мистецтва. На фестивалі проводяться ярмарок, майстер–класи, виставки, концерт тощо. У 2013 і 2014 роках фестиваль проходив у місті Дніпро, а у всі інші роки до 2016 включно–у Петриківці.

У 2012 році відкрито нову спеціальність фахівця з петриківського розпису у Дніпропетровському театрально–художньому коледжі, де викладає петриківська майстриня Тетяна Гарькава, учениця Федора Панка.

2012 року Міністерство культури України визнало петриківський розпис об'єктом (елементом) нематеріальної культурної спадщини України.

Наприкінці січня 2013 року було зареєстровано логотип «Петриківка», який створила заслужений майстер народної творчості України Людмила Горбуля. Його безкоштовно передали громаді і майстрам селища, аби вони могли доводити покупцям автентичність своєї продукції.

5 грудня 2013 року петриківський розпис було включено до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО.

20 травня 2016 року Національний банк України ввів у обіг дві пам'ятні монети «Петриківський розпис» у серії «Українська спадщина» номіналом 5 гривень (нейзильбер) і 10 гривень (срібло), офіційна роздрібна ціна яких на момент виходу складала відповідно 38 і 916 гривень.

1.1.6. Відомі майстри

До початку ХХ століття історичних згадок про петриківський розпис немає, тому й невідомі імена майстринь, які володіли цим мистецтвом раніше. Значною мірою завдяки дослідженням етнографа Дмитра Яворницького стали широко відомі імена петриківських майстринь початку ХХ століття, що народились у 1881–1893 роках – Тетяни Пати, Надії Білокінь, Ярини Пилипенко та Параски Павленко. Ці художниці –єдині представниці свого покоління, чиї доробки добре відомі і роботи яких збереглися у кількох музеях зі встановленим авторством.

Пата Тетяна Якимівна (20 лютого 1884 – 7 грудня 1976) – українська художниця, майстриня петриківського розпису, заслужений майстер народної творчості УРСР з 1962 року. Народилася

в бідній багатодітній селянській родині Якіма Мартиненка на Катеринославщині. Тетяна Пата з 14 років заробляла на хліб тим, що ходила по хатах і розписувала квітами димоходи печей. 1913 року до Петриківки приїздила петербурзька художниця Євгенія Евенбах. Зацікавившись творчістю Т. Пати, копіювала її малюнки та запрошувала переїхати до столиці. Проте Тетяна Якимівна не погодилася залишити рідне село, цей дивовижний світ, з якого вона черпала натхнення, сюжети для своїх творів. Це був час розквіту народної майстрині. Подальшу творчу долю майстрині визначила зустріч з видатним істориком і етнографом Д. І. Яворницьким. Це його стараннями «цибулька» і «кучерики» вибралися за поріг петриківського будинку і пішли дивувати світ. Він перший сприяв громадському визнанню її творів як справжніх цінностей народного мистецтва. У 20-х роках на замовлення Дніпропетровського краєзнавчого музею, який очолював тоді Дмитро Іванович, Т. Пата виконала килим та два ескізи розпису димоходу, які нині зберігаються у фондах. В останні роки життя художниця створила серію нових малюнків, які увійшли до альбому «Тетяна Пата» (1973), оформляла книги, художні листівки. 1950 року стала членом Спілки художників України. 1962 присвоєне звання почесним майстра народного мистецтва УРСР. Нагороджено медаллю «За трудову відзнаку» та орденом Трудового Червоного Прапора.

Параска Миколаївна Павленко (7 (19) січня 1881, Петриківка–1983)– українська художниця, найстаріша відома майстриня петриківського розпису і одна з найвідоміших майстринь цього напрямку на початку 20 століття. Мати відомих майстринь Віри Павленко та Галини Павленко–Черниченко.

Ярина (Ірина) Улянівна Пилипенко (1893–1979)– українська художниця і вишивальниця, майстриня петриківського розпису, одна з найвідоміших майстринь цього напрямку на початку 20-го століття. Справжнє ім'я Ярина, проте використовувала більш прийнятне для радянської влади ім'я Ірина. Учасниця республіканський виставок з 1935 року, міжнародних –з 1968 року. Значна колекція творів художниці зберігається у Музеї українського народного декоративного мистецтва.

Надія Аврамівна Білокінь (8 (20) вересня 1893, село Петриківка, нині смт. Петриківського району Дніпропетровської області – 5 лютого 1981, радсело Петриківського району Дніпропетровської області)– українська майстриня

народно–декоративного розпису. Майстер народного мистецтва УРСР (1936). Класик петриківського живопису. Створювала традиційні для петриківського розпису орнаментні рослинні композиції, використовуючи квіткові мотиви цибульки, кучерявки тощо. Учасниця міжнародних виставок.

Твори: «Колодязь у садку» (1929); «Засватана дівчина» (1931); «Дві молодиці» (1935); «Роман та Оксана» (1961); «Весільний поїзд» (1979); Декоративні рушники на цигарковому папері (1968); «Панно з Жар–птицею» (1963). Твори Надії Білокінь зберігаються в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва, в Дніпропетровському художньому музеї, Одеському художньому музеї та ін.

Також кілька значних майстрів, що народилися протягом 1908–1919 років, навчилися петриківського розпису у своїх родинах, зокрема у згаданих Параски Павленко та Ярини Пилипенко, однак в подальшому творчо розвивалися під значним впливом Тетяни Пати. Це Ганна Ісаєва (Пилипенко), Надія Тимошенко, Василь Вовк, Віра Павленко та Галина Павленко (згодом Павленко–Черниченко).

Всі інші відомі майстри цього покоління є прямими учнями Тетяни Пати, які переважно навчалися в петриківській художній школі між 1936 і 1941 роками: Федір Панко, Василь Соколенко, Марфа Тимченко, Віра Клименко (згодом Клименко–Жукова), Пелагея Глущенко, Явдоха (Євдокія) Клюпа, Марія Шишацька, Олександра Пікуш, Іван Завгородній, Галина Пруднікова (Завгородня), Надія Шулик, Зоя Кудіш, Векла Кучеренко (Пата), Ганна Данилейко, Надія Пікуш та інші.

Галина Іванівна Павленко-Черниченко (8 грудня 1919, Петриківка –

2 лютого 2008, Київ) –українська

художниця, майстриня петриківського розпису, заслужений майстер народної творчості України, лауреат премії імені Катерини Білокур, нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора,

член Національної спілки художників України. Народилась у с. Петриківка (Дніпропетровська область). Мати, Параска Павленко, була однією з найбільш відомих майстринь петриківського розпису початку ХХ століття. З 1944 року працювала на Київському експериментальному кераміко–художньому заводі разом з іншими майстринями з Петриківки: Марфою Тимченко, Вірою Клименко–Жуковою, Пелагеєю Глущенко та сестрою Вірою Павленко. Працювала перш за все

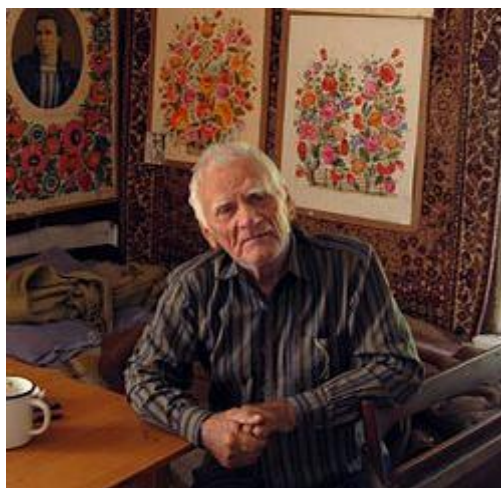

на порцеляні та папері. Багата колекція з понад 300 творів художниці зберігається у Музеї українського народного декоративного мистецтва.

Василь Іванович Соколенко (нар. 17 січня 1922 – пом. 26 квітня 2018)–

український художник,
майстер петриківського розпису,

заслужений майстер народної творчості України. 1941 року закінчив Петриківську школу декоративного розпису. За спеціальністю навчався в Тетяни Пати. З 1971 по 1992 роки працював головним художником на фабриці петриківського

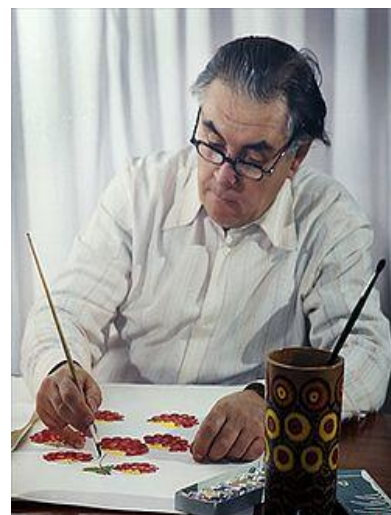

розпису. Своїм мистецтвом та роботою він стимулював творчий пошук у роботі фабричних майстрів, не давав їм опускатися до потокових та шаблонних прийомів та методів. Серед безсумнівних заслуг майстра – відкриття при фабриці Музею історії декоративного розпису, де він зібрав чудові зразки мистецтва як старих, так і сучасних художників Петриківки. Ще більшою заслугою Василя Івановича є те, що він першим відродив у виробництві вироби з дерева, їх творіння було доведено ним до разючої віртуозності: у дерев'яних вазах, тарілках, салатницях, коряках, ложках та ін. Він виступає автором і розпису, і форми, бо сам навчав токарів виробляти ложки, коряки, вази та ін. вироби. Завдяки йому повернувся з небуття дерев'яний посуд, який здавна був у вжитку в запорізьких козаків. Краса цих речей чудово гармонує з характером ненав'язливого витонченого розпису. За дерев'яний сувенір «Рибацький набір» Василь Соколенко на республіканському конкурсі одержав першу премію, за набір для сипучих другу. Розпис та орнаментальний малюнок у роботах Василя Соколенка – рухливість і неспокій, гра контрастів у кольоровому вирішенні і масштабних співвідношеннях деталей. Разюча його здатність підмічати в природі і передавати в розписі динаміку боротьби всього живого за місце під сонцем. У часи головування на фабриці Василь Іванович відкрив експериментальну групу, до двох десятків майстрів. Продукція йшла виключно на експорт.

На заклик Спілки художників України у 1962 році Соколенко організував художню школу в селі Колгоспівка. Малюнки дітей побували в ЮНЕСКО у Франції. Родина Соколенків – одна з найвідоміших серед послідовників та продовжувачів петриківського розпису. У 2000–х у власній хаті створив музей–садибу петриківського розпису, де експозиціювалося багато його робіт, а також і роботи інших майстрів. Василь Іванович вільно приймав відвідувачів і проводив екскурсії своїм музеєм.

Ганна Кіндратівна Ісаєва (Пилипенко)(23 (10) лютого 1912, Петриківка–20 вересня 1983, Петриківка) – українська художниця, майстриня петриківського розпису. Малювати навчалася у дядини Ярини Пилипенко, а також згодом у Тетяни Пати. Працювала на Фабриці петриківського розпису «Дружба» з моменту її заснування у 1958 році до 1970 року, після чого перейшла у новостворений Експериментальний цех петриківського розпису.

Федір Савович Панко (нар. 21 лютого 1924, Петриківка, Царичанський район –8 жовтня 2007) –український художник, майстер петриківського розпису, заслужений майстер народної творчості України (з 1977).

Народився в селянській родині в Петриківці Дніпропетровської області. Бажання малювати прокинулось рано, в 5 класі на малюнки здібного хлопчика звернув увагу вчитель – художник, мистецтвознавець Олександр Статива, який заохотив до малювання. Після закінчення неповної середньої школи навчався в Петриківській школі декоративного малювання, де під керівництвом заслуженого майстра народної творчості УРСР Тетяни Пати вивчив мотиви і композиційні принципи петриківського орнаментики. Школа проіснувала до 1941 року, Федір був із останнього випуску школи. Планам вступу на II курс Дніпропетровського училища завадила війна. Остарбайтером був вивезений до Німеччини. Після повернення у 1946 році вперше взяв участь у виставці, присвяченій перемозі над фашизмом. Саме 1946 рік вважається початком його творчої біографії, з цього часу він брав активну участь в обласних та республіканських виставках. Проте за фахом став працювати лише у 1955 році. 1946–1955 роках працював землевпорядником. Лише з грудня 1955 Федір Савович обійняв посаду художника при Петриківському Будинку культури. В цей період він малював на папері яєчною темперою декоративні панно. Митець не обмежувався традиційними мотивами орнаменту, але і вводив нові мотиви рослин: кульбаби, соняшники, кукурудзу. У 1955 році познайомився з Наталею Глухенькою, яка сприяла появі в обласних та республіканських газетах статей щодо популяризації петриківського розпису та необхідності створення виробництва.

Фабрика «Дружба». У 1958 об'єднав окремих майстрів і очолив цех підлакового розпису при промисловій артілі вишивальниць «Вільна селянка». Згодом артіль реорганізовується в першу і єдину в Україні та

світі фабрику петриківського розпису «Дружба». Сприяв відродженню, визнанню та розквіту традиційного народного живопису. Одночасно з 1958 року 29 років викладав композицію петриківського орнаменту в петриківській філії Дніпропетровської дитячої художньої школи. З 1960 року продукція фабрики пішла на експорт, Федір Панко став головним художником фабрики. Федір Панко також працював у галузі стінопису, 1962 він очолював бригаду петриківських майстрів, які розписали інтер'єри Петриківської їдальні, фойє Будинку культури в селі і прохідну на фабриці «Дружба». Помер 8 жовтня 2007.

Визнання. 1958 році стає членом Національної спілки художників України. Творчість художника стало відомим і за межами України. У 1968–69 роках Українське товариство дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами відправило твори майстра для показу в 10 різних країн світу. 4 листопада 1977 Указом Президії Верховної Ради УРСР присвоєно звання заслуженого майстра народної творчості Української РСР. 20 лютого 1998 р. за вагомий особистий внесок у розвиток української культури і мистецтва, високий професіоналізм нагороджено Орденом «За заслуги» III ст. Нагороджений медаллю «За трудову відзнаку», а також золотою, срібною та бронзовими медалями ВДНГ. 26 грудня 2013 року в приміщенні Будинку культури донькою та майстринею петриківського розпису Валентиною Панко відкрито Музей Федора Панка.

Особливе місце серед майстрів петриківського розпису займає народний художник України Ганна Самарська, єдина відома представниця старших поколінь, що не народилася та не навчалася на Петриківщині. Основи петриківського розпису вона освоїла під опосередкованим впливом київських петриківських майстринь, зокрема Марфи Тимченко, і в подальшому її стиль формувався в умовах Фабрики петриківського розпису.

Переважна більшість відомих майстрів наступного учнівського покоління навчалася петриківського розпису у Федіра Панка та Василя Соколенка, в окремих випадках інших перелічених вище старших майстрів: Володимир Глущенко, Ніна Турчин (Шишацька), Тамара Кудіш, Ніна Шулик, Віра Тезик, Анатолій Чернуський, Ніна Чернуська, Андрій Пікуш, Марія Пікуш, Уляна Скляр, Валентина Панко, Валентина Дека (Статива), Лідія Булавін (Статива), Марія Яненко (Статива), Наталія Статива–Жарко, Галина Назаренко, Тетяна Гарькава (Лапшин), Людмила Горбуля, Олена Зінчук, Юлія Нагай, Ярина Назаренко, Сергій Дрешпак, Валентина Хоменко, Ніна Бородіна, Катерина Тимошенко, Тамара Тесленко, Наталія Калюга, Марія Курінька

(Бельмас), Ірина Кібець, Олена Ярмолук, Олена Скицюк (дочка Марфи Тимченко) та інші.

Крім перерахованих вище, значними майстрами петриківського розпису, переважно представниками наступного учнівського покоління, є також Валентина Карпець–Єрмолаєва, Валентина Міленко, Наталія Рибак, Ліана Скляр, Тетяна Пата (Скляр), Тамара Вакуленко (Самарська), Олександр Вакуленко, Вікторія Тимошенко, Микола Дека, Світлана Біленко, Наталія Малярчук, Володимир Падун та інші. Серед найбільш активних сучасних майстрів петриківського розпису, що продуктивно розвивають і популяризують «петриківку» та проводять численні виставки в різних містах, можна окремо відмітити Галину Назаренко, Валентину Панко, Вікторію Тимошенко, Наталію Стативу–Жарко, Олену Ярмолук, Наталію Малярчук.

Петриківський розпис часто існує як родинний промисел, більшість з відомих петриківських майстрів, як історичних, так і найбільш сучасних, мають серед своїх найближчих родичів також інших відомих майстрів. Зокрема особливо відомі, наприклад, династії Панків, Пікушів, Статив, Склярів тощо. При цьому за прізвищами майстрів такі зв'язки часто не є очевидними, оскільки більшість носіїв цього мистецтва є жінками і традиційно було прийнято змінювати прізвище після виходу заміж. Також це ускладнюється і тим, що в Петриківці досить широко поширені деякі більш або менш рідкісні прізвища, і деякі відомі майстри є однофамільцями, а не близькими родичами.

Відомі петриківські розписи в архітектурі. Розписи у магазині іграшок «Казка»

У 1979 році з використанням петриківського розпису було оздоблено стіни магазину іграшок «Казка», у Києві відомою петриківською

майстринею Марфою

Тимченко разом з чоловіком Іваном

Скицюком і донькою Оленою Скицюк. На розпис стін магазину родиною було витрачено близько року. Результати цієї праці дуже високо оцінювали мистецтвознавці, розписи магазину були добре відомі кільком поколінням киян. На початку 2000–х років пропонувалося в приміщенні магазину створити музей або студію декоративного розпису. У 2002 році магазин було викуплено концерном «Європродукт» (зараз RedHead Family Corporation,

власник обох В. Б. Бурда) і під час реконструкції всі розписи були закриті гіпсокартоном на наступні 15 років. Проте у жовтні 2017 року, компанія RedHead Family Corporation, до мережі якої належить магазин, анонсувала реставрацію розписів учнями Марфи Тимченко, які приймали участь у створенні оригіналу.

Настінні розписи Фабрики петриківського розпису

Фабрика петриківського розпису у Петриківці містила всередині значну кількість настінних розписів, зокрема декілька великих з елементами сюжету, виконаних провідними майстрами закладу. Після закриття і розорення фабрики, розписи опинилися на відкритому повітрі і швидко знищуються.

Настінні розписи Музею-садиби Катерини Білокур

У 1976 році майбутня народний художник України Ганна Самарська, учениця видатної художниці Катерини Білокур, виконала кілька петриківських розписів на внутрішніх стінах Музею-садиби, де жила її наставниця, присвятивши їх пам'яті останньої. Один з розписів повністю займає невелику стіну, виконаний в жовто-блакитних кольорах з чотирма пташками в характерному стилі Ганни Самарської, містить в центрі текстову цитату Олесь Гончара щодо великого значення творів Катерини Білокур для української культури.

Найдовший у світі розпис паркану

У вересні 2012 року представники Національного реєстру рекордів і Книги рекордів України зафіксували нове досягнення. У центрі селища Петриківка на Дніпровщині створили найдовший у світі орнаментальний розпис ручної роботи на бетонному паркані – довжиною 120 метрів та завширшки 80 сантиметрів.

Роботу виконали 30 професійних майстрів та 127 вихованців Петриківського будинку дитячої творчості, учнів Петриківської художньої школи та студентів спеціалізованого ПТУ № 79. Щоб розмалювати 120–метровий паркан, їм знадобилося три дні й тридцять кілограмів емалевої фарби десяти кольорів. А закінчували квітковий фриз представники двадцяти дипломатичних місій, акредитованих в Україні.

Православний храм із петриківським розписом

У Києві є церква, оздоблена петриківським розписом. Внутрішню частину Свято–Юріївського храму, що належить Київському патріархату, за кілька тижнів розписали художниці із села Петриківка Галина Назаренко та Ірина Кібець. Це перший храм в Україні та світі, розписаний петриківським розписом. Він розташований на Михайлівській площі за готелем «Інтерконтиненталь».

Розпис у храмі відповідає православним християнським звичаям, кожна квітка і колір мають своє символічне значення. Оскільки храм присвячено святому великомученику Юрію (Георгію) Переможцю, а колір мучеників – червоний, то в оздобленні багато червоних «юріївських» хрестів.

Музеї з великими колекціями петриківського розпису:

- **Національний музей українського народного декоративного мистецтва** (м. Київ). Містить одну з найбільших колекцій петриківського розпису починаючи з 1913 року. Ця колекція була основою при виданні багатьох альбомів репродукцій у видавництві «Мистецтво», зокрема найбільшого та найбільш репрезентативного альбому «Петриківський розпис», виданого у 2015 році. Проте на постійній експозиції музею виставляється лише невелика частина колекції, перш за все вироби Київського експериментального кераміко–художнього заводу, переважно авторства Марфи Тимченко, Віри Клименко–Жукової, Галини Павленко-Черниченко і Віри Павленко, а також окремі розписи на папері Тетяни Пати, Надії Білокінь, Федора Панка, Василя Соколенка, Марфи Тимченко, Ганни Самарської, Володимира Глуценка, Андрія Пікуша і Ніни Турчин. Причому у галереї, де виставляються розписи на папері, час від часу проводяться тимчасові виставки, що заміщають основну експозицію.

- **Дніпропетровський художній музей** (м. Дніпро). Містить одну з найбільших колекцій петриківського розпису починаючи з 1930–х років, яка зокрема використовувалася при виданні великого альбому репродукцій «Петриківка» 2001 року разом з колекцією Дніпропетровського історичного музею. Проте на постійній експозиції музею не виставляється жодної роботи з петриківським розписом. Не рідко в музеї проводяться тематичні виставки петриківського розпису, для яких використовуються фондові колекції музею.
- **Дніпропетровський історичний музей імені Дмитра Яворницького** (м. Дніпро). Містить одну з найбільших колекцій петриківського розпису починаючи з 1913 року, яка зокрема використовувалася при виданні великого альбому репродукцій «Петриківка» 2001 року разом з колекцією Дніпропетровського художнього музею. На постійній експозиції музею у останній залі на другому поверсі є декілька стендів присвячених петриківському розпису, де представлені переважно вироби Фабрики петриківського розпису, Експериментального цеху петриківського розпису та Центру народного мистецтва «Петриківка», а також декілька розписів на папері, окремі великі роботи Федора Панка тощо.
- **Запорізький обласний художній музей** (м. Запоріжжя). Містить значну колекцію петриківського розпису, що включає зокрема роботи Тетяни Пати, Надії Білокінь, Федора Панка, Марфи Тимченко, Ганни Самарської, Андрія Пікуша.
- **Петриківський музей етнографії, побуту та мистецтва** (сmt Петриківка). Містить велику колекцію петриківського розпису, перш за все вироби Фабрики петриківського розпису, а також різноманітні роботи подаровані в музей майстрами. Одна велика експозиційна зала музею повністю присвячена петриківському розпису, зокрема містить особливо велику кількість робіт Ганни Самарської та Володимира Глуценка.
- **Музей Федора Панка** (сmt Петриківка). Створений у грудні 2013 року в одній з кімнат будинку культури Петриківки в центрі селища. Містить велику колекцію робіт Федора Панка, що належить родині автора, зокрема такі відомі роботи як серія картин «Легенда про петриківську вишню» і Портрет Петра Калнишевського. Також на експозиції представлені декілька робіт його дочки, Валентини Панко, яка є завідувачкою музею.

- **Центр народного мистецтва «Петриківка»** (сміт Петриківка). У великій виставковій залі закладу та в його коридорах представлено велику кількість робіт майстрів, що працюють в ньому, перш за все Андрія Пікуша, Валентини Деки, Лідії Булавін, Марії Яненко, Володимира Глушченка, Ніни Турчин тощо.
- **Музей-садиба Василя Соколенка** (сміт Петриківка). Приватний музей, що був створений у 2000–х роках відомим майстром Василем Соколенко (1922–2018) у його власному будинку, де він мешкав. Крім робіт власника садиби, тут також представлені роботи його дружини Ганни Соколенко та деяких інших майстрів.

РОЗДІЛ 2. ПІДГОТОВКА ДО ПЕТРИКІВСЬКОГО РОЗПISУ

2.1. Санітарно-гігієнічні вимоги під час розпису

Природне освітлення. Усі навчальні приміщення загальноосвітніх навчальних закладів повинні мати природне освітлення. Незалежно від розміщення вікон (збоку, зверху) в навчальних приміщеннях світло повинно падати на робочі місця зліва. Оптимальний рівень природного освітлення забезпечується при верхньому і боковому освітленні приміщень. Забороняється облаштовувати навчальні приміщення так, щоб світловий потік був спрямований праворуч, спереду від учнів, крім майстерень з обробки металу, де повинен переважати правосторонній або прямий світлорозподіл. При загальній площі класної кімнати 64 кв. м і більше обов'язково слід передбачити додаткове освітлення через рекреаційні приміщення. Якщо глибина приміщення становить більше 6,0–6,5 м, то необхідне двобічне освітлення. Висота вікна при правосторонньому освітленні повинна бути не меншою 2,2 м при наявності глухої перегородки висотою 0,8 м від підлоги (при висоті приміщення 3,0 м). Допускається використовувати матове скло для освітлення внутрішньої світлонесучої стіни на висоті 0,8–1,0 м від глухої перегородки і далі 1,2–1,4 м віконне скло до стелі (при загальній висоті застосування 2,2 м). Забороняється орієнтувати навчальні приміщення на північ (за винятком кабінетів образотворчого мистецтва та креслення, де необхідно рівномірне освітлення). Природне освітлення повинно бути рівномірним і не створювати блиску. Коефіцієнт природного освітлення (КПО) в навчальних приміщеннях повинен дорівнювати 2,5% на робочих місцях 3–го ряду парт (1 м від внутрішньої стіни). При двобічному освітленні мінімальне значення КПО визначається на другому ряді парт. Рівномірність освітлення на робочому місці (відношення мінімального рівня освітлення до максимального) повинна складати не

більше 0,3. Всі полімерні матеріали, які використовуються при будівництві та реконструкції загальноосвітніх навчальних закладів, а також оздоблення приміщень, настил підлоги, повинні мати позитивний висновок державної санітарно-гігієнічної експертизи.

Штучне освітлення. В Україні із вересня до травня необхідно підвищувати рівень освітлення навчальних приміщень за допомогою штучного освітлення. Для освітлення третього ряду парт слід у навчальних приміщеннях передбачати окреме включення другого від вікон ряду електроламп. Рівень штучного освітлення і електротехнічне устаткування навчальних приміщень, освітлення території школи повинні відповідати СНІП П-4-79, ДБН В.2.2-3-97. Штучне освітлення приміщень шкіл може бути забезпечено люмінесцентними лампами та лампами розжарювання з відповідною арматурою, яка повинна давати розсіяне світло, бути безпечною та надійною. Рівень штучного освітлення навчальних приміщень шкіл при використанні ламп розжарювання 150 лк і 300 лк при лампах люмінесцентних. В кабінетах креслення, майстернях рівень штучного освітлення повинен бути відповідно 200-400 лк, 300-500 лк. У всіх приміщеннях школи слід передбачати систему загального освітлення. Люмінесцентні світильники повинні давати розсіяне світло, а для ламп розжарювання – повністю відбите світлорозповсюдження. При штучному освітленні навчальних приміщень слід надавати перевагу люмінесцентним лампам (ЛТБ та інші), що мають позитивний висновок державної санітарно-гігієнічної експертизи. Із люмінесцентних світильників для навчальних приміщень можна використовувати серії ЛСО-02 (підвісний світильник розсіяного світла) і ЛПО-23 (стелевий для громадських приміщень). Для освітлення класних дошок слід використовувати люмінесцентні світильники серії ЛПО-12 несиметричного розподілу світла з люмінесцентними лампами 40 Вт і 80 Вт. Рекомендується використовувати, зокрема, штучні випромінювачі з 3500 град. К незалежно від принципу генерування видимої радіації. У класних приміщеннях можуть використовуватися люмінесцентні лампи типу ЛН (люмінесцентні лампи натурального кольору), освітлення ЛБ (білого кольору), ЛХБ (холодно білого кольору), ЛТПЦ (тепlobілого кольору), МОД (2 x 40 Вт), ШПД (2 x 40 Вт). Для ламп розжарювання найбільш раціональні світильники переважно відбитого світлорозподілу. У навчальних приміщеннях світильники слід розміщувати в 2 ряди паралельно до лінії вікон на відстані 1,5 м від зовнішньої і внутрішньої стін, 1,2 м – від класної дошки, 1,6 м – від задньої стіни. Відстань між рядами світильників повинна бути 2,5-2,65 м. Питома

потужність люмінесцентного освітлення повинна бути 24–28 Вт/кв. м, при лампах розжарювання – 48 Вт/кв. м. При освітленні приміщення люмінесцентними лампами повинно бути передбачено додаткове освітлення класної дошки спеціальними лампами із світильниками несиметричного світлорозповсюдження; при освітленні лампами розжарювання – додаткові лампи.

Обладнання основних приміщень. Обладнання шкільних приміщень повинно відповідати санітарно–гігієнічним вимогам, сприяти забезпеченню педагогічного процесу та проведенню позакласної навчально-виховної роботи. Навчальні класи і кабінети обладнуються меблями згідно з діючими нормативними документами. Меблі слід добирати відповідно до зросту дітей. Заборонено використання замість стільців, лав і табуретів. Для учнів не допустима поза, при якій відстань від поверхні парти до очей менша 30 см. Фізіологічною є поза, при якій кут нахилу грудної частини тіла до поперекової дорівнює 145 град. Для забезпечення учнів меблями, у відповідності з довжиною тіла, необхідно мати б їх розмірів. Різниця між ростовими групами становить – 15 см. У кожному класі (кабінеті) слід передбачати 2–3 розміри меблів з перевагою одного із них.

Розміщувати меблі у класній кімнаті прямокутної конфігурації слід так, щоб відстань була: – між зовнішньою стіною і першим рядом парт 0,6–0,7 м (в будівлях із цегли допускаються 0,5 м); – між рядами двомісних парт (столів) – не менше 0,6 м; між III рядом парт (столів) і внутрішньою стіною або шафами, які стоять біля стіни, не менше 0,7 м; – між передньою партою (столом) і демонстраційним столом не менше 0,8 м; – від передньої стіни з класною дошкою до передніх столів не менше 2,4–2,6 м; – від задніх столів до задньої стіни не менше 0,65 м (якщо задня стіна зовнішня – не менше 1,0 м); – від задніх столів до шаф, які стоять вздовж заднього краю стіни – не менше 0,8 м; – від демонстраційного столу до класної дошки – не менше 1,0 м; – між столом викладача і переднім столом учнів – не менше 0,5 м; – найбільша відстань останнього місця від класної дошки – 9 м; – висота нижнього краю дошки над підлогою для учнів першого класу 0,7–0,8 м, 2–4 класів– 0,75–0,8 м, 5–12–0,8–0,9 м. У класних кімнатах поперечної і квадратної конфігурації, в якій меблі розміщуються у 4 ряди, повинна бути збільшена відстань від дошки до першого ряду парт (не менше 3 м), щоб забезпечити кут розглядання до 35 град. Відстань від першого ряду парт до зовнішньої стіни повинна бути 0,8–1,0 м, між рядами парт, столів – 0,6, від задніх парт до шаф, розміщених біля внутрішньої стіни – 0,9–1,0 м.

Колір фарби для фарбування кришки парт – зелена гама і натурального дерева пастельних тонів, фарба повинна бути матовою. Класні кімнати для молодших школярів необхідно обладнувати партами. Навчальні кабінети для учнів середніх і старших класів повинні забезпечуватись одно–двомісними столами і стільцями, кабінети хімії, фізики, біології–спеціальними лабораторними столами груп 4, 5, 6. Парти (столи) повинні бути тільки стандартні, погоджені з МОЗ України. Розміри столів і стільців в кожному комплекті меблів повинні співпадати за маркуванням. Лабораторні столи слід покрити лінолеумом або іншими матеріалами, які миються та дозволені МОЗ України. В біологічній лабораторії столи кріпляться до полу. Для обладнання кабінету креслення використовують спеціальні столи, кут нахилу кришки яких дорівнює 30 град. при виконанні креслення і 60 град. – при малюванні.

2.2. Правила безпечної праці під час розпису

Вимоги безпеки перед початком роботи:

1. Правильно одягніть спецодяг (застебніть його на всі гудзики, сховайте волосся під головний убір).
2. Ретельно підготуйте своє робоче місце до безпечної роботи.
3. Уважно вислухайте вчителя й отримайте завдання на урок.
4. Підготуйте до роботи свій інструмент і пристрої, впевнившись у їх справності.
5. Забороняється розпочинати роботу без дозволу вчителя.

Вимоги безпеки під час роботи:

1. Під час практичної роботи учні виконують тільки ті види робіт, які доручив учитель.
2. Використовуйте робочий час тільки для виконання завдання, не займайтесь сторонніми справами та розмовами, не ходіть без справи по майстерні і не заважайте іншим.
3. Утримуйте робоче місце в чистоті.
4. Дбайливо ставтесь до устаткування, верстаків, інструментів.
5. Інструменти загального користування беріть із дозволу вчителя і відразу після користування повертайте їх.

Вимоги безпеки після закінчення роботи:

1. Упорядкуйте робоче місце, приберіть деталі, матеріал, сміття, відходи.
2. Приведіть інструменти у справний стан (зніміть заусениці, очистіть напилки від стружки).
3. Старанно приберіть робоче місце (стружку не здувайте і не змахуйте руками).
4. Покладіть інструменти в порядок, установленний учителем.

5. Приведіть до ладу свій одяг і залиште майстерню з дозволу вчителя.
6. Після виходу учнів чергові розпочинають прибирання приміщення.

Загальні вимоги до безпечної роботи:

1. На робочому столі в учнів мають бути всі необхідні інструменти і матеріали за темою заняття.
2. Індивідуальні інструменти і матеріали учні мають зберігати у спеціальній робочій папці.
3. Учні повинні сумлінно дотримуватися правил поведінки для учнів школи, правил особистої гігієни і санітарних норм на робочому місці.
4. Під час перерв черговий з числа учнів слідкує за поведінкою учнів та дотриманням ними вимог цієї інструкції.
5. Учням заборонено користуватися несправними меблями чи обладнанням.
6. Забороняється використовувати на уроках трудового навчання джерела відкритого вогню.
7. Перед початком работ звільнити робоче місце від зайвих предметів і матеріалів.
8. Починати виконувати завдання тільки з дозволу вчителя.
9. Заборонено приносити до класу небезпечні предмети (ріжучі, колючі, вибухові, вогнебезпечні).
10. Виконувати тільки ту роботу, яку доручив учитель.
11. Застосовувати інструмент тільки за його призначенням.
12. Заборонено розміщувати пальці рук проти ріжучої частини інструмента.
13. Передавати інструмент з гострими кінцями ручкою від себе.
14. Заборонено класти інструменти з гострими кінцями на край стола.
15. У разі ушкодження будь-якого шкільного обладнання, меблів негайно припинити користування ними, повідомити про це вчителя чи інших працівників школи.
16. Заборонено змитати рукою сміття, здувати обрізки, стружки з робочого місця. Слід використовувати для прибирання сміття ганчірку або спеціальну щітку.
17. Заборонено пити воду і вживати їжу.
18. Після закінчення роботи навести порядок на робочому місці, прибрати сміття.
19. Вимкнути електроприлади, освітлення.
20. Інструменти і матеріали очистити та розмістити у визначеному для них місці.

Вимоги до безпечної роботи з різними навчальними матеріалами:

1. Робота з природними матеріалами:

- 1.1. Для з'єднання деталей з природних матеріалів (зокрема, засушені стебла, насіння, листочки, гілочки, квітки, жолуді, шишки) дозволяється використовувати пластилін чи клей.
- 1.2. Заборонено пробувати навчальні матеріали на смак.
- 1.3. Не можна розкладати інструменти на столі. Інструменти слід зберігати у спеціальних коробках, пакетах, підставках, пристосуваннях.
- 1.4. Після використання інструментів їх слід повернути до місця зберігання.
- 1.5. Для зберігання природних матеріалів слід використовувати окрему коробочку, виготовлену з цупкого паперу.

2. Робота з глиною, пластиліном:

- 2.1. Ліплення, фарбування виробів можна проводити тільки на пластиковій дощечці.
- 2.2. Пластикову підкладну дощечку під час роботи необхідно розмістити у центрі робочої поверхні.
- 2.3. Металеву чи дерев'яну стеку слід розмістити біля підкладної дощечки ліворуч – для ліворуких, праворуч – для праворуких учнів.
- 2.4. Попереду пластикової дошки слід поставити відкриту дощечку з пластиліною чи глиною, поряд – чашку з водою.
- 2.5. Біля чашки з водою обов'язково має бути серветка з тканини для витирання рук.
- 2.6. У разі роботи з ліскою або міцною капроною ниткою забороняється намотувати її на руки або на інші частини тіла.
- 2.7. Не можна залишати шматочки глини чи пластиліну на столі чи парті, кидати чи струшувати їх на підлогу.
- 2.8. Не можна торкатися брудними руками обличчя, очей.
- 2.9. Після роботи слід витерти руки папером або паперовою серветкою, а потім добре їх вимити з милом.

3. Робота з папером і картоном:

- 3.1. Не можна торкатися брудними руками обличчя, очей, особливо при роботі з клеєм.
- 3.2. Працювати дозволено лише з ножицями, що мають тупі (закруглені) кінці.
- 3.3. Передавати ножиці слід закритими, кільцями вперед.
- 3.4. Ножиці слід утримувати трьома пальцями: великим, вказівним і середнім. У кільця вставляють великий і середній пальці, а вказівним притримують інструмент знизу. Не допускається вставляння вказівного і великого пальців в одне кільце.
- 3.5. Не можна класти пальці лівої (для ліворуких – правої) руки на лінію

розрізу. Слід стежити, щоб пальці не потрапили під лезо.

3.6. Не можна залишати ножиці відкритими.

3.7. Різати папір слід над столом, а тканину – на столі.

3.8. Якщо папір складено у кілька разів, то ножиці слід нахилити праворуч (ліворуч – для ліворуких), заготовку слід тримати за край аркуша.

3.9. Для видалення надлишків клею слід користуватись спеціальною серветкою.

3.10. Шматочки невикористаного паперу, картону та інших матеріалів слід складати у спеціальну коробочку.

4. Робота з текстильними і волокнистими матеріалами, голкою:

4.1. Не можна залишати голку в тканині (виробі) або в одязі.

4.2. Швацькі шпильки і голки слід тримати у спеціальній подушечці або гольнику–книжечці.

4.3. Для роботи з текстильними і волокнистими матеріалами можна користуватись голками великих та середніх розмірів.

4.4. Для просилення ниток слід використовувати ниткопросилувач.

4.5. Загублену голку слід обов'язково відшукати за допомогою магніта.

4.6. Голки слід зберігати з просиленою ниткою.

4.7. Не можна брати голку до рота.

4.8. Подавати голку слід вушком уперед, а шпильку – колечком.

4.9. При роботі з голкою слід використовувати наперсток (металевий або пластмасовий), що відповідає розміру пальця. Наперсток слід щільно надягати на середній палець правої (для ліворуких – лівої) руки.

4.10. Не можна розміщувати пальці лівої (для ліворуких – правої) руки навпроти проколу тканини.

4.11. Швацькі нитки, нитки – муліне, крейду, наперсток слід зберігати у спеціальних коробочках, а клаптики тканини – у файлі.

4.12. Нитку для роботи слід брати не довшу за відстань від пальців руки до ліктя.

4.13. Не можна відкушувати нитку зубами.

4.14. Лекала та інші подібні пристосування слід зберігати у папці.

4.15. Під час вишивання слід сидіти прямо, притуляючись до спинки стільця.

2.3. Матеріали та інструменти. Виготовлення пензля з котячої шерсті.

Особливості петриківський розпису на різних поверхнях.

Свої фарби петриківці традиційно добували із трав, листя, ягід та квітів, виварюючи їх особливим способом. Червоний колір одержували з вишневого соку, зелений – із пирію та листя пасльону, синій – з

квітів проліска. Різні відтінки жовтого давали пелюстки соняшника, лушпиння цибулі й кора яблуневих паростків. Фарби розводили на яєчному жовтку й молоці, а закріплювали вишневим клеєм чи буряковим цукром. Значно пізніше з'явилися фабричні барвники, і лише в повоєнний час стали використовувати гуаш та акварель.

Інструменти для розпису мали також природне походження. Палички з паростків дерев, стебел болотних трав, особливо оситнягу й рогози, саморобні пензлики з котячої шерсті та пальці самого майстра – ось небагатий набір художніх знарядь, котрими творили народні умільці велике різноманіття композицій квіткових візерунків.

Кошачка – пензлик виготовлений з тонкої шерсті кішки, природні фарби і пальці – це все, що було потрібно, аби розмалювати цілі хати й великі печі. Але від глибокої традиції сам розпис відходить, художники шукають нові техніки і шляхи проявити себе.

Початківцеві, який збирається вчитися малювати петриківський орнамент, потрібно мати цупкий папір (краще ватман або напівватман), кілька пензлів різних розмірів (саморобних котячих, білячих, колонкових акварельних), склянку для води, куряче яйце (краще зі світлим жовтком) або клей–ПВА він є більш універсальним, невеличку порцелянову або пластмасову чашечку, палітру або плоску тарілочку, цупкий папір чи картон, що використовують палітру. На палітрі змішують фарби, створюють кольори. Для петриківського розпису використовуються фарби: гуаш, темперні, акрилові. Також використовують соску, піпетки та влісні пальці.

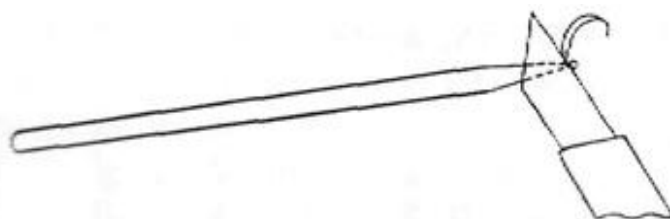
Перед початком роботи фарби треба зволожити, щоб вони стали м'якими й легко бралися на пензель. Якщо фарби в тюбиках, то потрібні кольори наносять на палітру. Тим часом готують яйце: старанно відокремлюють білок і в чашку кладуть лише жовток. Додають по одній столовій ложці оцту і води. Усе добре перемішують. Суміш переливають у маленьку скляну баночку з кришечкою та підливають її в чашечку, по мірі використання, невеличкими порціями. Невикористану суміш в закритій баночці можна зберігати в холодильнику два–три дні. Замість жовтка також використовують клей ПВА, потрібно змішати фарбу з клеєм та невеликою кількістю води.

Щоб зберегти правильну форму пензлів, після роботи їх миють з милом, промивають чистою водою і зберігають у вертикальному положенні волосинками догори. Жодного разу не можна залишати пензлики у воді, бо волосинки надовго лишаються зігнутими й стають непридатними для малювання, а, крім того, ворсинки після цього швидко ламаються й висипаються.

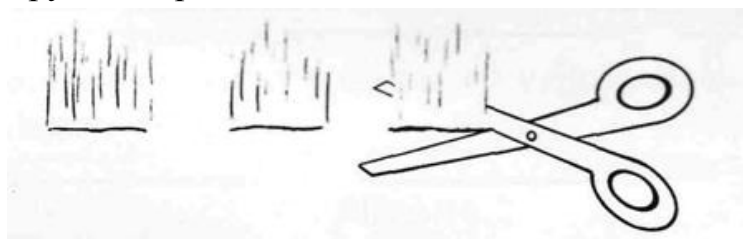
Виготовлення пензлика з котячої шерсті

Тоненький котячий пензлик можна зробити самому. Такий пензлик складається з дерев'яного держальця і котячих шерстинок, які збирають у пучечок і туго прив'язують до держальця по колу, щоб шерстинки закрили з усіх боків загострений кінчик палички. Пензлики з котячої шерсті добре набирають фарбу й легко підкоряються ледь помітному поруху руки під час малювання. Котячі шерстинки вистригають під лапками або на животику тварини, де шерсть найпухкіша. Пучечок для пензля набирається з двох–трьох вистригів.

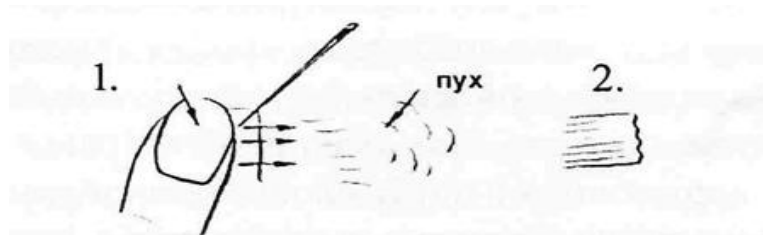
1. Держальце. Можна взяти держальце від пензлика, заточити його з одного боку у вигляді конусу, залишаючи на кінці кульку.

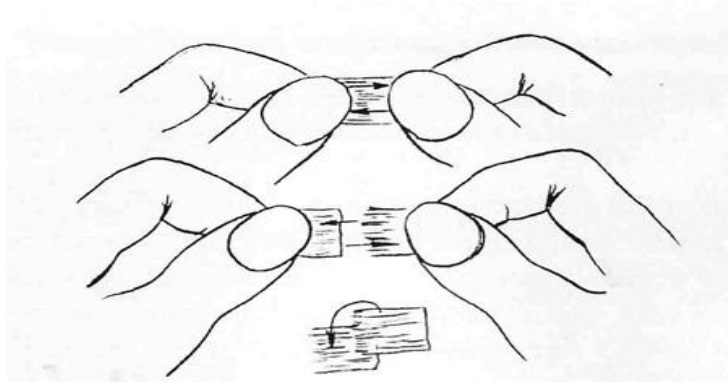
2. Шерсть. Досить 2–3 вистригів котячих шерстинок. Шерстинки вистригають на грудці тварини.

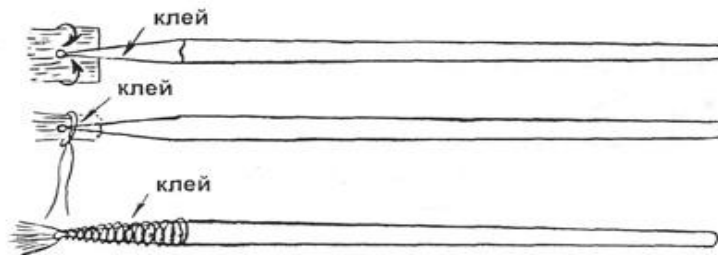
Кінчики котячих шерстинок придавити пальцем, а з відрізаного боку потрібно зібрати пух за допомогою голки.

Вистриг шерстинок (без пуху) став тоншим, вирівнюємо кінчики шерстинок. Для цього вистриг розтягуємо в різні боки, накладаємо отримані пучечки один на одного і продовжуємо цю процедуру до того часу, поки шерстинки в пучку не складуть рівну лінію.

3. Коли держальце та шерсть підготовлені, конусоподібний кінчик держальця змащують густим клеєм і кладуть на середину вирівняного пучка шерстинок та акуратно обгортають пучок навколо кінчика держальця. Потім беруть довгу нитку, роблять легеньку петельку і обережним рухом затягують навколо кульки, зафіксувавши таким чином пучечок. Далі пучечок змащують клеєм зверху над держальцем і туго обмотують ниткою. Нитку потрібно ще раз промастити клеєм, дати висохнути, і якщо пензлик вийшов вдалий – на нитку (для міцності) наносять лак (манікюрний або меблевий).

Особливості виконання петриківського розпису на папері.

Для петриківського розпису використовують цупкий папір (ватман), фарбу – гуаш. На палітру мастихіном викладаємо невелику кількість гуаші, додаємо клей ПВА в пропорціях 2: 1, розмішуємо все мастихіном і, розбавляючи водою, доводимо до густоти сметани. Часто петриківські розписи виконують на кольоровому тлі. Але не завжди вдається підібрати фабричний папір чи картон потрібного кольору чи відтінку. А якщо вдалося, то дуже часто фарба з такого паперу скочується, мазок робиться «рваним», а потім і зовсім незугарним. Можна спробувати знежирити папір, протерши ватним тампоном, змоченим у спирті, але і це не завжди допомагає. Який же вихід? Самостійно заґрунтувати папір, дібравши колір тла, який відповідає задуму. Проте малювати мокрою фарбою по зафарбованому тлу небезпечно, бо фарба, покладена зверху, може розмити фарбу тла, від чого вона втратить чистоту, а мазок – форму.

Щоб запобігти цьому, майстри розводять крохмаль і додають туди фарбу, або розчин потрібного кольору та консистенції. Підготовлену таким

чином фарбу накладають широкою щіточкою по всьому аркушу спочатку згори вниз, а потім упоперек. Такий кольоровий ґрунт добре вбирає вологу покладеної зверху фарби малюнка й убезпечує від розпливання та змішування з фарбою тла. Крім того, можна скористатися водоемульсійною фарбою додавши до неї гуаші, темпері або порошкової фарби відповідного кольору.

Слід зазначити, що малюнок, виконаний на кольоровому тлі, певною мірою втрачає дзвінкість барв, яєчна темпера дещо прозора й пропускає крізь себе колір тла. І все – таки у творах з кольоровим тлом часто вражає те, що окремі деталі наче світяться зсередини. Цього досягають таким чином: перш ніж малювати квіти, у деяких місцях накладають білилом плями різної величини, а вже по верх них малюють листочки, пелюсточки, ягідки та інші деталі. Завдяки цьому прийомові кольори композиції починають «грати».

Особливості виконання петриківського розпису по дереву.

Дерев'яну поверхню шліфують, потім проклеюють – ґрунтують (клей ПВА і вода в пропорціях 1: 1), дають висохнути, знову шліфують і повторюють цю процедуру ще 2 рази.

Якщо за вашим задумом виріб має бути пофарбований у певний колір, то на підготовлену таким чином поверхню можна наносити фарбу 1– 2 рази. Після підсихання фарби можемо переходити до розмітки простим олівцем задуманої композиції. Перш ніж малювати квіти, у деяких місцях накладають білилом плями різної величини, а вже по верх них малюють листочки, пелюсточки, ягідки та інші деталі. Після висихання фарби, готове дерев'яний виріб покривають лаком.

Особливості виконання петриківського розпису стін та металу.

У минулі часи особливого вибору не було – поверхню будь-якої стіни була вибілена крейдою. Якщо вам належить розписувати саме таку поверхню і якщо ця стіна всередині приміщення – можна сміливо брати звичайні гуашеві фарби без будь-яких добавок у вигляді клею, яєць та іншого. А якщо побілена стіна на вулиці, то розписуємо акриловими фарбами, які не бояться опадів. Акрил прекрасно лягає на крейду, точно як і гуаш. Якщо ж ваша стіна більш «сучасного типу»– шпакльована та пофарбована водоемульсійною фарбою, то незалежно від того на вулиці вона або в приміщенні, розпис виконується акриловими фарбами. Вироби з металу також розписують за допомогою акрилових фарб, після висихання можна нанести акриловий лак.

Особливості виконання петриківського розпису по склу.

Для скляних поверхонь використовують акрилові фарби. Але бажано такі вироби використовувати та тримати у приміщенні. Якщо скло не прозоре, то виконуємо звичайний розпис акриловими фарбами. Якщо скло

прозоре, то ми маємо працювати за таким алгоритмом. Спочатку нам потрібно зобразити композицію на папері. Кладемо на малюнок скло. Переносимо композицію на скло, починаємо розпис в оберненому порядку. Тобто першими наносимо елементи, якими в розписі на папері ми завершуємо роботу. Спочатку зведення композиції (малюємо прожилки, голочки), фінальні елементи на квітках, листочка. Це можуть бути крапочки, прожилки, мазки «зернятко» тощо. Наступні елементи ми нашаровуємо поверх попередніх. Наприклад, виконуючи квітку «цибульку», першими ми намалювали прожилки, а наступним шаром будуть перехідні мазки, які утворюють пелюстки. Ягоди калини на склі краще зображувати за допомогою соски або піпетки.

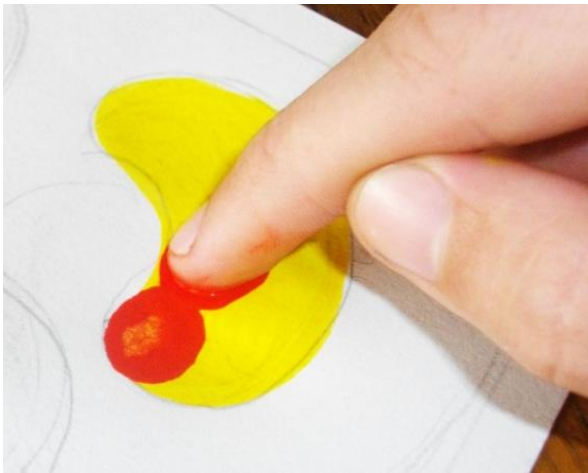
Особливості виконання петриківського розпису по тканині.

Для петриківського розпису по тканині використовують акрилові фарби для тканин, ці фарби стійкі до прання. Щоб на тканині утворився головний елемент «перехідний мазок», потрібно попередньо прогрунтувати тканину (змішуємо акрилову фарбу відповідного кольору з водою 1:2). Після підсихання тканини можемо переходити до нанесення розмітки майбутньої композиції і накладання фарби. При розписі потрібно слідкувати за кількістю води, її потрібна мінімальна кількість. Інакше тканина може поглинути воду і розмити малюнок.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ПЕТРИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ

3.1. Техніка розпису за допомогою пальця та роғози

У своїй роботі майстри майже не користуються олівцем і звертаються до такого «інструмента», як власна пучка. Вмочивши палець у фарбу, вони торкаються пучкою до паперу й лишають на ньому кругленьку пляму, трохи світлішу в центрі й наче обведену темнішим контуром довкола. Поклавши в такий спосіб низку плямочок у певному порядку, можна зобразити гроно горобини, винограду, ожини. Щоб не малювати пальцями, можна скористатися патичком, виготовленим з олівця або палички потрібного діаметру в перерізі. Але для малювання ягід різного розміру знадобиться багато патичків. Тоді при малюванні пальцем відбитки різного розміру одержують, притискаючи пучку до паперу з різною силою.

Дещо складніший «інструмент» – навскіс зрізане стебло рогози. Вмочене в фарбу, воно лишає на папері смужки, темніші по краях і ясніші посередині. Покладені в ряд або в кілька рядів, ці смужки дозволяють зобразити квіти майорів, айстр та усілякі плоди.

Застосовується такий прийом, як продряпування прожилків загострених кінцем держальця пензля по зафарбованих густим шаром фарби листках, пелюстках квітки. Можна, нарешті, тим же кінцем держальця, вмоченим в густу фарбу, накладати невеличкі цяточки на поверхню вже намальованих листка або квітки (збагачуючи цим рисунок і колорит рослини). Такі цяточки, покладені в ряд і дещо рельєфні, виглядають, як низка намиста. Але все це, головним чином, – додаткові засоби збагачення малюнка.

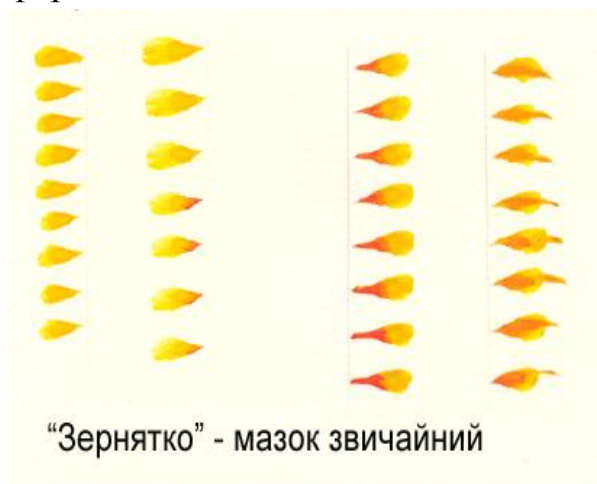
3.2. Основні види мазків: «зернятко», «криве зернятко». «гребінчик», «горішок». «вільний мозок», «перехідний мазок».

Мал.1. Основні мазки периківського розпису: а – «гребінчик»; б – «зернятко»; в – «горішок»; г – «перехідний мазок».

«Зернятко». Цей мазок може накладатися найлегшим дотиком або найбільшим натиском. Спочатку кінчиком пензлика торкаємося паперу, а потім плавним натиском прикладаємо пензлика усім ворсом до паперу. Покладений по обидва боки стеблини вістрям назовні, він нагадує колосок. Звідси й назва – «зернятко». Ці мазки, покладені симетрично вздовж тоненької стеблинки вусиками досередини, нагадують складний листок білої акації. А мазки, покладені довкола круглої плямочки вусиками до центру, творять розетку найпростішої розгорнутої квітки. Якщо ж такі мазки за тією самою накладають парами, то виходить квітка, подібна до шипшини, а якщо по три – до волошки.

Вправа1. Уздовж вертикальної лінії пензликом наносять мазки («зернятка»), схожі на краплі води, що падають. Тримати пензлик потрібно так, щоб вусик «зернятка» був перпендикулярний до лінії, проведеної олівцем або уявної. При цьому корпусом пензлика натискають так, щоб мазок був овальної форми. Для закріплення даної вправи виконаємо «зернятка» так, щоб овальна форма була перпендикулярною до лінії. Уздовж вертикальної лінії наносять такі ж мазки («зернятка»), але під гострим кутом відносно лінії. Мазки потрібно навчитися виконувати легко, однакової форми.

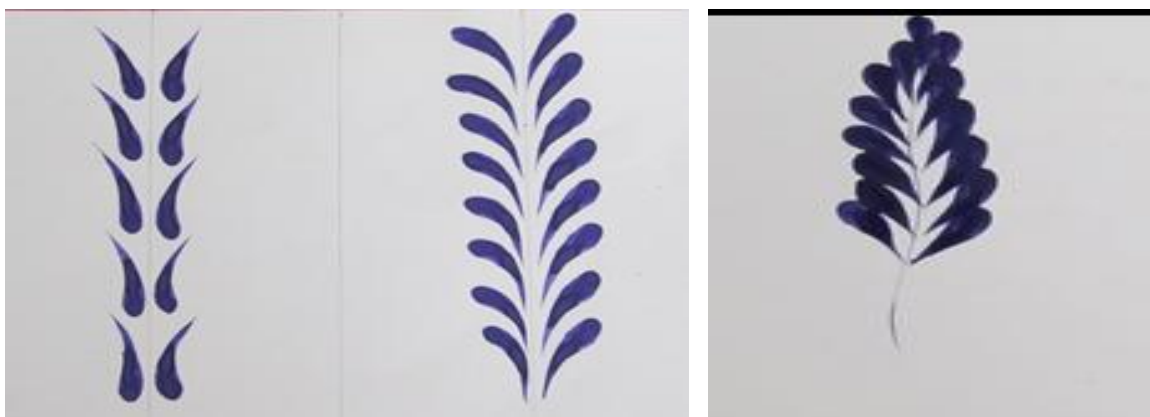

«Криве зернятко». Кінчик пензлика опускаємо біля вертикальної лінії. Витягуючи тонку лінію вусика, легким поворотом пензля робимо «криве зернятко». Цю вправу треба навчатися виконувати впевнено, легко. «Криві зернятка» можуть бути з короткими і видовженими вусиками. Велике значення має те, яким пензлем виконується мазок. Навіть найкращим колонковим пензлем не намалювати «криве зернятко» з таким довгим і тонким вусиком, який можна зробити котячим пензлем.

Отже, пензель добирають відносно задуму. Якщо обабіч вертикальної лінії нанести «криві зернятка» з видовженими вусиками, утворюючи майже однакові групи з таких мазків, то малюнок нагадуватиме «пірчасте листя». Інтервали між групами мазків бажано робити теж однакові. Якщо «кривенькі зернятка» нанести вздовж вигнутої лінії, ритмічно зменшуючи довжину вусика, то малюнок нагадуватиме листя папороті. Центральну лінію такого листка можна завершити завитком.

Вправа 2. Уздовж вертикальної лінії наносять пензликом мазки на однаковій відстані один від одного під гострим кутом, виконуючи плавні повороти ліворуч та праворуч. Тримати пензлик потрібно кінчиком угору, щоб вусик «зернятка» тягнувся догори, а овальна форма мазка була біля лінії. Щоб отримати «зернятка» вусиком донизу, кінчик пензлика опускають біля вертикальної лінії. Витягуючи тонку лінію вусика, легким поворотом пензля роблять «кривеньке зернятка». Цю вправу треба навчатися виконувати впевнено, з легкістю.

Кінчиком пензля вертикально проведемо тоненьку невелику за розмірами лінію. Відступивши знизу третю частину лінії, із лівої сторони почнемо виконувати «кривеньке зернятка» під гострим кутом до лінії. Вусик «зернятка» повинен бути донизу і торкатися лінії. Наступні «зернятка» наносимо послідовно під тим самим кутом так, щоб вони торкалися один одного, утворюючи «гребінець».

«**Вільний мазок**» – це мазок різної довжини, різної ширини, під час накладання якого без відриву пензля від паперу може кілька разів змінюватися сила натиску й напрямок мазка.

Вправа 3. Починаємо мазок від найлегшого дотику й протягуємо поступово, натискаючи на пензель, утворюючи ширшу й товщу лінію до потрібного нам розміру, а потім, так само поступово, підіймаємо пензель, продовжуючи тягнути лінію і повертати її в потрібному нам напрямку. Мазок застосовується для малювання різноманітних травинок, стеблин та елементів у складних квітках.

«**Перехідний мазок**» — накладається одним пензлем, але двома фарбами, коли одна фарба неначе переміщується з іншою, не утворюючи, однак, якимось дивним чином іншого кольору. Для малювання квітів і листя використовується переважно саме такий мазок. Завдяки йому розпис наче міниться, переливається різними барвами.

Вправа 4. Сухий пензель умочують в одну (наприклад, зелену), а потім в іншу (наприклад, жовту) фарбу. На папері залишається слід від жовтої фарби, який плавно переходить у зелений.

«**Горішок**» (**Вправа 5**) складається з двох гребінчикових мазків, вигнутих півлунками і покладених один проти одного. Заповнивши між півлунками порожнє місце гребінчиковим або двома – трьома зернятковими мазками, матимемо форму, подібну до лісового горіха, звідки й назва його. Без "горішка" не можна намалювати зав'язі, пуп'янка чи квітки.

3.3. Малювання ягід.

Ягоди малини (Вправа 6). Можна легко намалювати скориставшись маленьким патичком (зробити його можна навіть із сірника: попередньо знявши сірку і намотавши на нього трішки вати). Опушку на малині малюємо кінчиком тоненького пензлика.

Ягоди суниці (Вправа 7), можна намалювати вільними перехідними мазками, тільки мазки слід класти щільно один до одного і не залишати просвітів. Для більшої подібності варто прикрасити ягоди жовтими та чорними зернятками.

Ягоди гумі, кизилу, барбарису(Вправа 8) виконуються звичайним мазком. Потім його можна прикрасити повздовжніми прожилками або опушкою.

Багато творів петриківського розпису виконані з використанням грон калини, винограду та горошку. Елементи круглої форми виконаємо круглими паличками, шпательками або кінчиком пальця.

Вправа 9. Щоб виконати грона червоної смородини, калини спочатку, тоненькими лініями малюємо гілочку зеленою фарбою. Наступним кроком буде створення листочків, прожилок за допомогою чорної фарби та білих крапок на ній. Грона виконуємо паличкою круглої форми. Ягоди смородини ставимо симетрично на однаковій відстані одна від одної. Перший ряд ягід калини розміщуємо у вигляді дуги, а наступні ряди зміщуємо в бік на одну ягоду.

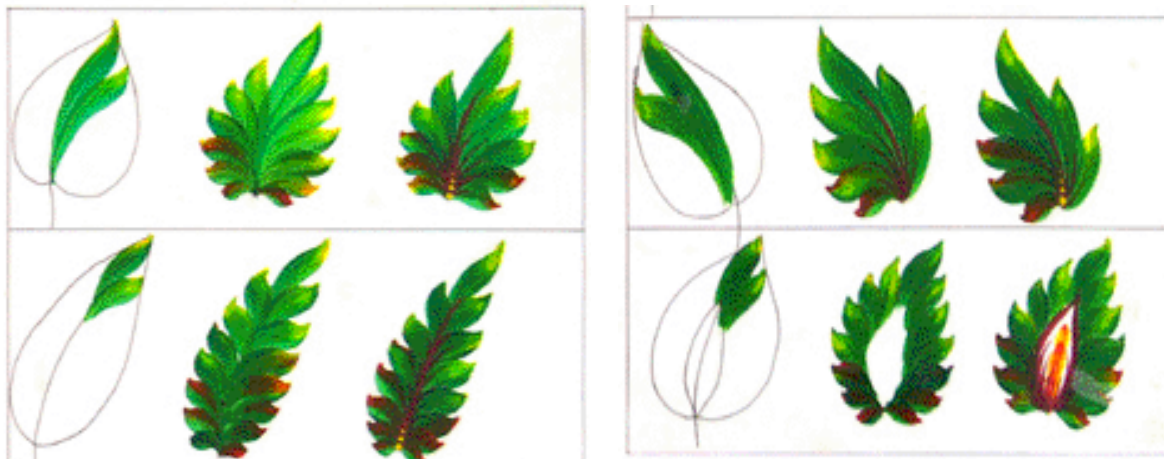

3.4. Малювання листя

Найпоширеніші у петриківському розписі багато зубчасті листочки овально-видовженої форми. Їх малюють на основі видовженого мазка.

Вправа 10. Верхівкою кожного листка є перший мазок. Він же дає основний напрям усього майбутнього зображення. Уздовж цього «скелетного» мазка поступово накладаються інші мазки, кінчики яких –

вусики – і є зубцями листків. Такі листочки нагадують *листя кропиви*.

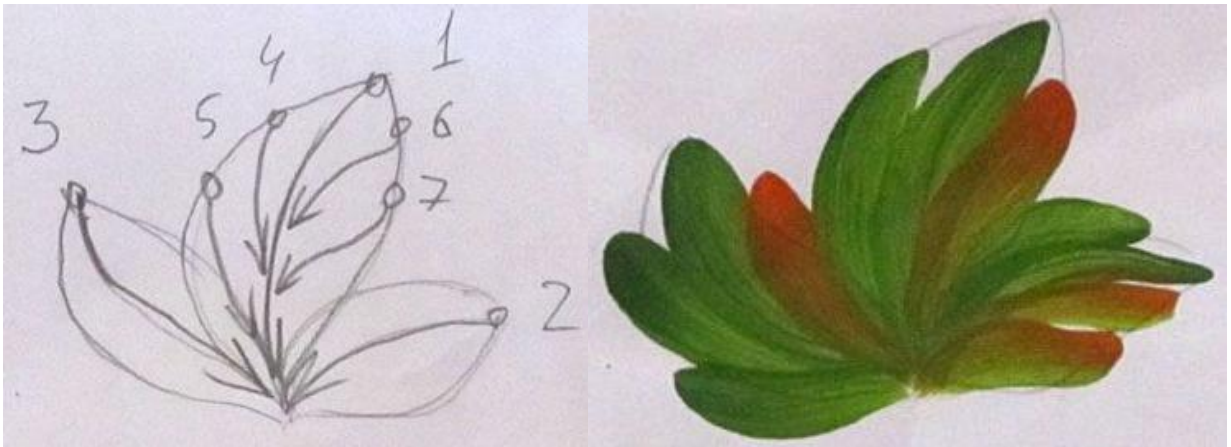
Вправа 11. Мета – навчитися робити «перехідний мазок». На пензлик набирають темну фарбу (коричневу), потім верхівкою пензля набирають фарбу світлого тону (яскраво-жовту). Роблять перший мазок: спочатку тягнуть світлий вусик, поступово з'являється темніший відтінок, який в кінці мазка набирає повної сили темної фарби, що була першою, натискають корпусом пензля і закінчують видовжений мазок. Знову повторюють весь процес для нового мазка. У такий спосіб малюють другий листок, де кожний перехідний мазок складається з червоної (першої) та жовтої (другої) фарби, а в розтяжці, при переході від першої до другої – оранжевий. Останнє завдання вправи – поєднання жовтої і зеленої фарб. Такі необхідні для створення композицій елементи, як листки, бажано вирішувати різноманітно.

Листки клену та калини за своєю будовою складніші. Вони складаються з трьох майже однакових частин: тризубчастої центральної верхівки і двох бічних.

Вправа 12. Треба починати малювати з центральної частини, з серединного зубчика, довгенький мазок якого дає основну лінію нахилу всього листка. Обабіч нього додають два мазки, які сполучаються знизу. Потім у такому ж порядку роблять бічні частини листка. Готове зображення можна залишити в одному кольорі, або нанести темною фарбою тонесенькі штрихи, підкреслюючи спрямованість зображення.

Вправа 13. На ілюстрації наведено три види багатозубчастого листя «папороті», які схожі між собою і водночас різні. Будова кожного малюнка така: один центральний мазок, поруч другий, бічний і так далі. Вправу повторюють.

Вправа 14. На ілюстрації показано різноманітне вирішення листків: одне – за допомогою мазків – «зерняток» видовженої форми, вусики яких створюють зубчастий контур малюнка; два інших – легкі, ніжні, з хвилястою лінією контуру утворюють за допомогою маленьких мазків—«зерняток», вусики яких тягнуться від серединної лінії листка, від центра. «Зернятка»

майже однакової чітко окресленої форми. Вправа дає уявлення про великі можливості саморобного пензлика. Необхідно майстерно виконувати ці елементи.

У композиціях петриківського розпису крім великих, великих квітів і листя зображуються також і дрібні елементи – це маленькі квіточки, ромашки, бутончики, ягоди. В основному для дрібних елементів використовують тонку кисть №1 або кисть з котячої шерсті.

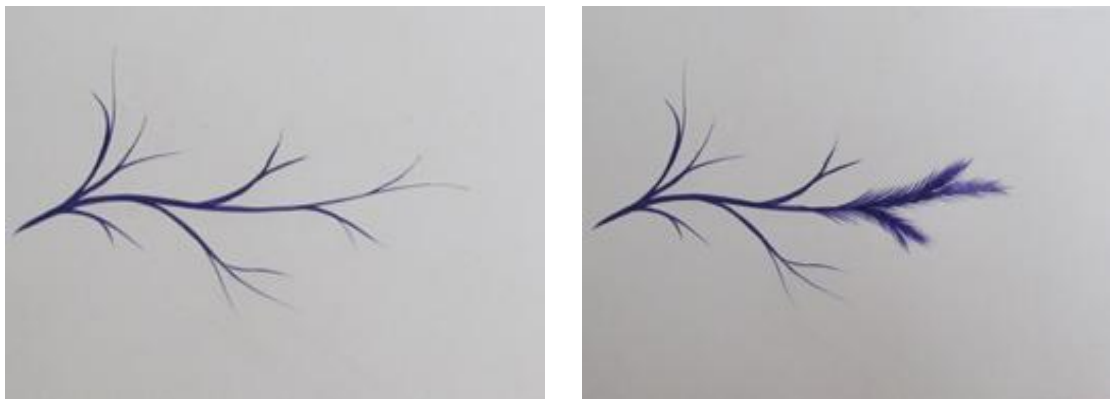
Використовуючи навички, набуті при виконанні попередніх вправ, намалюємо листок складнішої форми (хмелю).

Вправа 15. Листочок малюємо, використовуючи спарені «кривенькі зернятка», щоб надати йому кращого вигляду, нанесемо тоньким пензлем білі прожилки. За допомогою шпательки жовту фарбу у вигляді крапок наносимо на прожилки.

Соснова гілочка (Вправа 16). Для того, щоб навчитися виконувати тонькі лінії пензликом із котячої шерсті, намалюємо гілочку. З її кінчика

почнемо малювати під гострим кутом до лінії маленькі, тоненькі прожилки.

Прожилки малюємо однакової довжини, які щільно прилягають один до одного, щоб вони мали точку сполучення із лінією гілочки. Промалювавши всі тоненькі лінії, ми отримали гілочку деревини – хвойної породи. Даний малюнок можна доповнити елементом шишка.

«Листочок соняха» (Вправа 17). Його виконання дещо подібне до малювання листків кропиви, але дечим і відрізняється, бо кожний наступний мазок довший за попередній і ніби обгортає його, як капустяний листок, надаючи цим самим листку округлої форми. А останні завершальні мазочки – маленькі.

«Листок акації» (Вправа 18). можна малювати одним мазком «зернятко» або двома щільно спареними «кривими зернятками», розташовуючи їх один проти одного на довгому черешку.

Різні види листочків (Вправа 19). Хвистлятою лінією контура утворюють за допомогою маленьких мазків – «зерняток», вусики яких тянуться від середньої лінії листка. «Зернятка» майже однакової, чітко окресленої форми. Особливої виразності такий листочок набуває тоді, коли «зернятка» наносяться на попередньо промальоване тло. Малюючи такий листочок, не обійтись без котикового пензля, хоча переважно листочки виконуються колонковим пензлем, а котиковий використовують здебільшого для «оживлення», малювання прожилків. Прожилки можна також прошкрябувати загостреним кінцем пензля чи палички по ще вогкій фарбі. Елементи оформлення листя можуть бути різними.

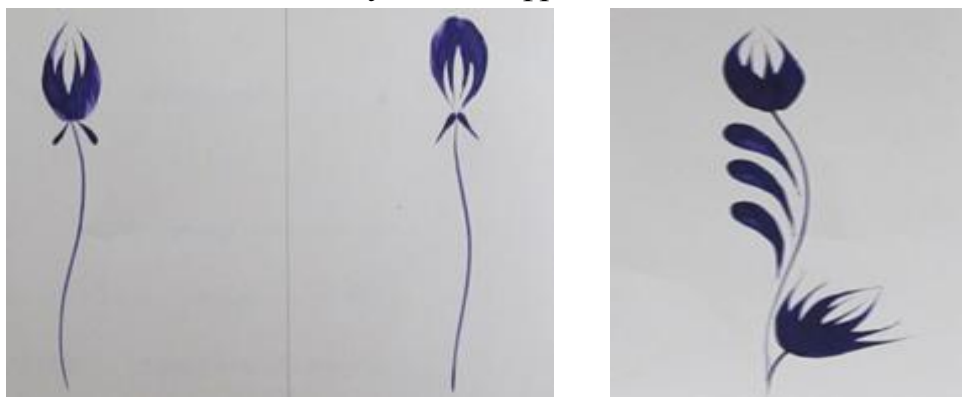
3.5. Малювання квітів

Опанувавши найпростіші елементи, можна перейти до виконання складніших. Змінюючи розміри «криві зернятка», довжину вусика і параболу викривлення, можна утворити безліч елементів: від найпростіших «пуп'янків», до складних квітів – «гвоздик», «чорнобривців», «ірисів».

Вправа 20. Напіврозквітлу квітку «пуп'янок» утворюють з двох мазків «кривих зерняток», сполучивши їх округлою частиною так, ніби вусики тягнуться з однієї точки. Середину можна заповнити двома меншими мазками.

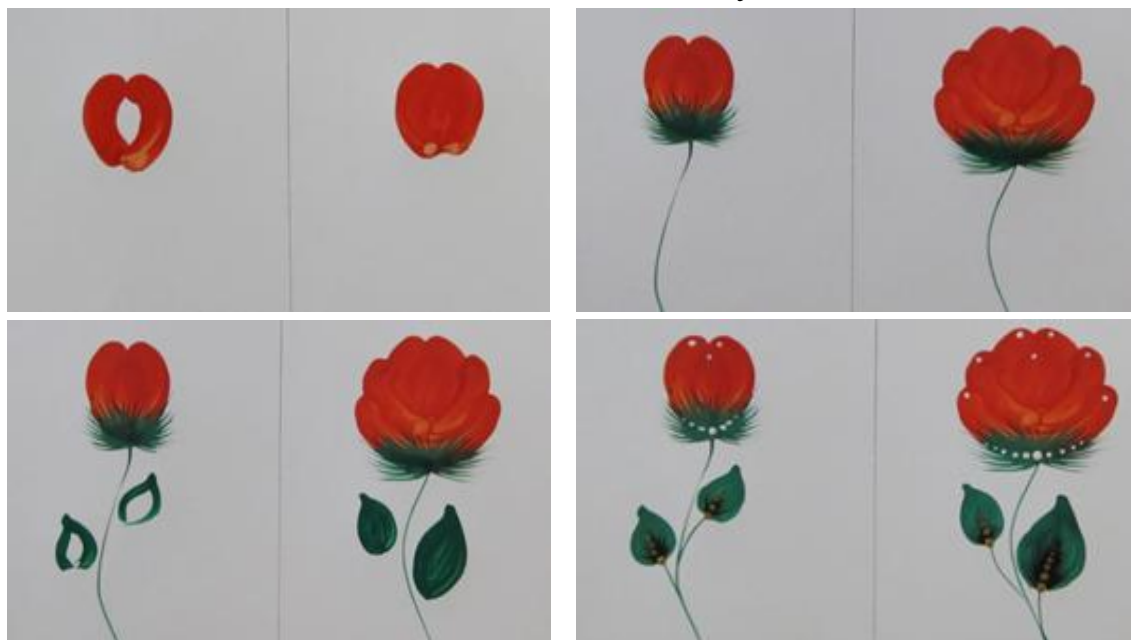
Вправа 21. Розташували «пуп'янки» на однаковій відстані вусиками в протилежні боки і чергуючи їх з «пірчастим листям» або «травичкою», можна створити типові для петриківського розпису орнаменти, що називаються «хвилька», «бігунець», «фриз».

Вправа 22. Спаривши «криві зернятка» й повернувши до центра три «пуп'янки», дістанемо своєрідну квітку. З'єднавши квітки легкою хвилястою лінією, обабіч якої розташовано листки з довгими вусиками, матимемо ще один «бігунець». Із парних «кривих зерняток» можна також створити трипелюсткову квітку. Вона відрізняється від попередньої тим, що вусики кожного мазка спрямовані до центра квітки.

Квітка півонії (Вправа 23) є улюбленим елементом у створенні петриківського орнаменту. Півонію виконуємо кінчиком пальця: палець змочуємо червоною фарбою і ставимо дві крапки, від них плавно проводимо дуги вправо, а потім уліво, а третій мазок наносимо між ними. Потім наносимо два мазки нижче, протягуючи їх до центра. Побудований «пуп'янок» із трьох мазків, а квітка півонії – із семи. Стебло та листочки виконуємо за допомогою тоненьких ліній. Листочки малюємо напівкруглим пензликом зеленою фарбою. Прожилки зображуємо чорною фарбою, крапки на листочках жовтою, а на пелюстках «пуп'янка» та квітки – білою.

Опанувавши попередні вправи, можна перейти до виконання складніших. На ілюстрації зображено три квітки – необхідні елементи майбутніх композицій. Вони створюються поєднанням таких різних мазків, як «зернятко», «кривеньке зернятко», спаровані «зернятка», а також треба мати на увазі їх розмір, розташування та колір.

Вправа 24. Намалюємо «пуп'янок», під ним два маленьких зернятка та стебло в зеленому кольорі. Додамо до нижнього «пуп'янка» три пелюстки фіолетового кольору у вигляді «пуп'янків». Елементи «кривеньке зернятко» намалюємо між пелюстками так, щоб вони обгортали пелюстку. На пелюстки поставимо червоною та білою фарбами крапки, різної величини на однаковій відстані одна від іншої. Квітку можна удосконалювати «зернятками «різної форми та величини. Стебло квітки доповнимо листочком та «кривенькими зернятками». Листочок малюємо використовуючи «кривенькі зернята», які з'єднуються округлою частиною в одній точці, білу фарбу у вигляді крапок

наносимо

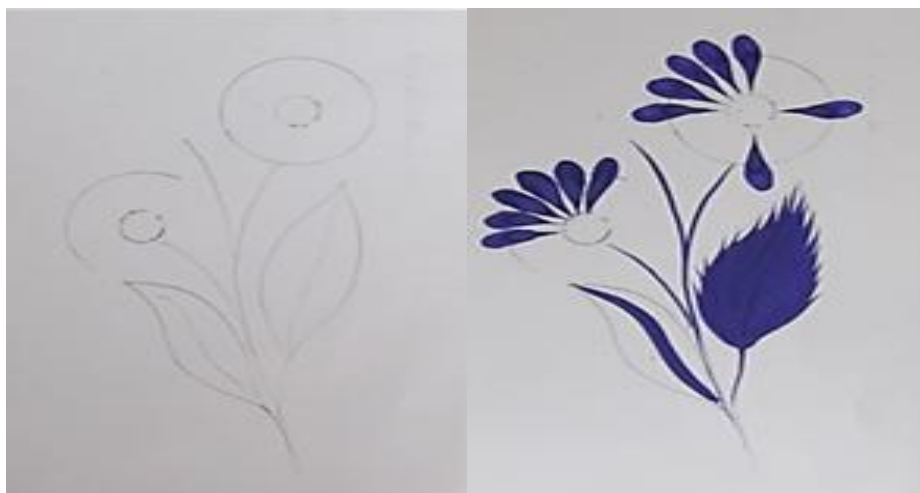

на

листок.

Вправа 25. Для того, щоб намалювати ромашку, півонію, айстру, необхідно ввести нові елементи композиції, які створюються поєднанням різних мазків таких як «зернятко» і «кривеньке зернятко». Потрібно зважати на їхній розмір, розташування та колір. На основі квітки – «пуп'янка» будуються й інші великі квіткові елементи. Залежно від форми основи (округлої, видовженої чи розтягнутої по ширині) вибирають форму рослинного елемента. На основі цих нових рослинних елементів можна виконати свої варіанти квіток, створити новий мотив орнаменту за допомогою вже відомих нам прийомів.

Вправа 26. Ще один варіант квіток можна створити за допомогою «зерняток», покладених колом в один або декілька рядів. Ці смуги дозволяють намалювати ромашки, майори та айстри. У середині кола «зерняток» дерев'яним кінцем пензлика, шпатель можна накласти густу фарбу невеликими крапками, які зроблять малюнок рельєфнішим і

веселішим.

Вправа 27. В основі кожної квітки – «пуп'янок» із заповненням всередині та розкладені у певному порядку дрібні й великі пелюстки. На підставі цих нових рослинних елементів можна виконати свої варіанти квітки.

Вправа 28. На ілюстрації показано поступовий розвиток будови великих квіткових елементів. Вправа побудована на основі квітки–«пуп'янка» (див. впр. 27). Основа може бути різною: кулястою, видовженою або розтягнутою по ширині чи висоті. Залежно від форми основи – нижньої частини квітки вирішують форму рослинного елемента. Необхідно звернути увагу на поступове, за допомогою знайомих прийомів, створення нового мотиву орнаменту. Обабіч чашечки –«пуп'янка» малюють перші пелюстки, створюючи їх з мазків – «кривих зерняток».

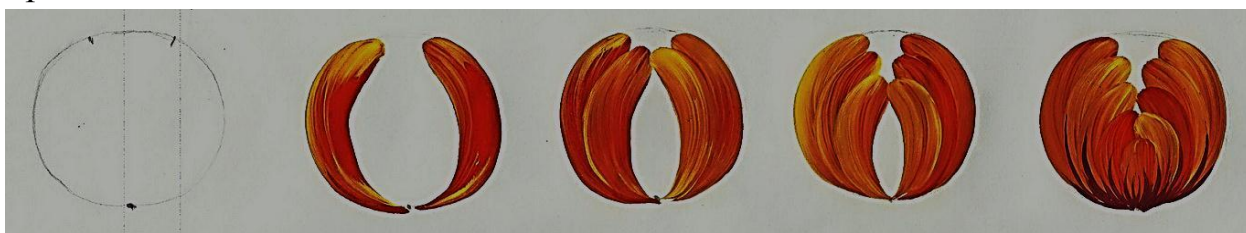
Вправа 29. Улюблені квіти в творчості петриківських майстрів –це гвоздики, чорнобривці, волошки тощо. Форма квіток гвоздики будується на основі видовженої чашечки, обабіч якої розташовують перші пелюстки. Від них починають розгортати форму гвоздики: майже кожний мазок чітко підкреслюють, тонкий вусик «зернятка» протягують від центра, формуючи контурний малюнок овальною частиною мазків, натискуючи корпусом пензля із зовнішнього боку. Центральну частину квітки створюють з видовжених мазків – «кривих зерняток», що закінчуються поворотом пензля всередину квітки, де роблять легкий натиск пензля і відривають його від поверхні паперу. Віялоподібна форма квітки чорнобривців будується видовженими мазками вусиків від центра, від широкої чашечки – основи. На основі цієї вправи можна виконати кілька різних мотивів.

Образи квітково–рослинних мотивів петриківського орнаменту запозичене у природи. На ілюстрації зображено чотири різні закінчені квітки. Перша з них дає уявлення про пишну квітку–жоржину в стадії розквіту: тільки–тільки почали відокремлюватися перші довгі пелюстки від центра–цибульки. В народному розписі цей мотив існує як окремий елемент під назвою «цибулька». Будується «цибулька» з видовжених мазків– «кривих зерняток». Створення жоржини починається з малювання «цибульки». Інший мотив – квітка соняшника, яка будується округлими пелюстками– «пуп’янками». Схему її побудови покладено і в такі мотиви, як барвінок, рожа та ін.

«Цибулька» Вправа 30. Легкою лінією окреслюємо коло, в яке вписуватимемо квітку. Мазки повинні бути плавними, розміщені симетрично до середньої лінії елемента. Спочатку наносимо мазки праворуч і ліворуч, які визначають форму і розмір квітки, а потім такими ж мазками заповнюємо середину. Кольори перехідного мазка можуть бути різними. Набираємо на пензлик фарби одного кольору і на загострений кінчик – іншої і кладемо мазок зверху до низу, натискаючи на пензлик. В середині квітки, якщо ви залишили місце, можна покласти друбні зернятка, або піпеткою поставити відбитки допоміжного кольору. Темнішим кольором продимо прожилки.

3.6. Малювання метеликів та пташок

Техніку петриківського розпису використовують не тільки при малюванні листя, квітів, але і птахів, та звірів.

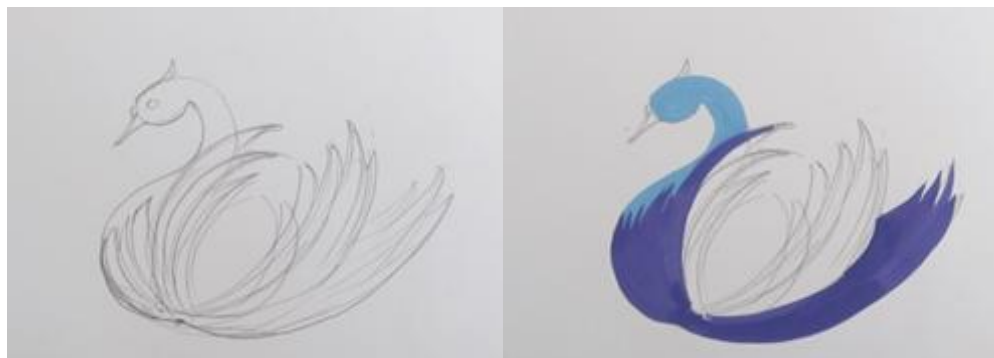
Курчатко (Вправа 31). Намалювати маленьке курчатко просто: спочатку треба намалювати дві пухнасті кульку одна над одною тоненькими мазками кінчиком пензля в одному напрямку до центра, як квітку кульбаби чи нагідок. Потім, злегка вмочивши кінчик пензля в оранжеву фарбу, кількома вільними мазками малюємо щічку, крильця, хвостик та малесенький гребінець. За бажанням можна намалювати коротенькі штанці. Коричневою фарбою замальовуємо дзьобик і лапки. А щоб надати зображенню більшої виразності можна оживити крильця, хвостик і тільце коричневою фарбою легкими тонесенькими мазками.

Ластівка (Вправа 32). Виконується за допомогою вільного перехідного мазка. Опускаємо весь пензлик спочатку в одну фарбу, а потім кінчик в іншу. Притискаємо пензлик усією поверхнею до паперу і проводимо далі в потрібному напрямку.

Лебідь (Вправа 33). За допомогою олівця середньої твердості виконаємо ескіз лебедя. Створюємо його в холодних кольорах, а почнемо малювати лебедя із голови голубою фарбою до ліній крила. Грудку та хвостик пропишемо продовгуватими «кривенькими зернятками» фіолетовою фарбою.

Після висихання фарби на грудку і хвостик трохи нижче за попередні мазки наносимо голубу фарбу, крило та маківку голови промалюємо фіолетовою.

У нижній частині крила олівцем намалюємо квітку та зернятка. На шийці, крилі починаємо виконувати прожилки та зернятка зверху і донизу, закінчуючи квіткою. Темно-фіолетовою фарбою за допомогою тоненького пензля намалюємо на квітці прожилки, які відділяють пелюстки одну від одної.

Дзьоб виконаємо червоною фарбою, а на зернята, пелюстки, які виконані білою, ставимо крапки темною фарбою, а на темні фарби – білі крапки різної величини. За допомогою тонких хвилястих ліній, крапок та «кривеньких зернят» намалюємо хвилі води. Елементи, які знаходяться на задньому плані, – рослини водою.

Казковий птах (Вправа 34). Не можна собі уявити петриківський розпис без казкових птахів, елементи яких насичені яскравими, барвистими фарбами, пишним пір'ячком та хвостом. Отже, наступним елементом, який ми виконаємо за допомогою різнокольорових фарб, буде казкова пташка. Спочатку малюємо олівцем всі елементи нашого малюнка.

Зеленою фарбою розпочинаємо малювати із хвоста птаха. Наносимо пензлем тоненькі прожилки до зернят, гілочку калини виконуємо теж пензлем із котячої шерсті.

Ягоди калини, зернятка та «пуп'янки» виконуємо яскраво-червоною фарбою.

Листочки калини наносимо напівкруглим пензлем, а пір'я хвостика – тоненькими прожилками зеленого кольору.

Хвостик продовжуємо малювати червоним кольором, а прожилки листочка білим, грудку виконаємо оранжевим.

Крапки жовтого кольору поставимо на листочок калини, а білого на зернята та прожилки. Пір'ячко (прожилки) на голівці виконаємо за допомогою тоненького пензля.

На гроні калини тоненькою шпажкою поставимо на кінчику ягід чорною фарбою крапки, а білою маленькі «кривенькі зернята». Крило пташки починаємо малювати знизу червоно – фіолетовою фарбою. На фарбу, що висухла, наносимо прожилки білого кольору і продовжуємо малювати від прожилків крило червоною фарбою.

Шийку та пір'ячко голови прикрасимо червоними крапками, які на грудях зображають намисто, крило продовжуємо оздоблювати білими крапками та темними прожилками. Верхню частину крила ми прикрасимо голубою фарбою зі світлими прожилками, дзьоб – червоною, а око – чорною

із білою крапкою. Лапки пташки намалюємо коричневою фарбою, вільні місця заповнимо ягодами, хвилястими лініями та маленькими зернятами.

Жар-птиця (Вправа 35). Простим олівцем малюється ескіз птаха. Основним жовтим кольором розфарбовується тіло, хвіст, голова. Перехідним мазком, де основна фарба, наприклад, жовта, а в зелений колір умочується один бік пензлика, розфарбовується хвіст і робляться контури шиї. Перехідним мазком, де основна фарба жовта, а зелена фарба наноситься на самий кінчик пензлика, на шиї птаха малюються пір'я. Перехідним мазком, де основна фарба червона, а в бордовий колір умочується кінчик пензля, виконуються пір'я хвоста жар-птаха та квіти. Перехідним жовто-коричневим мазком (темна фарба на кінчику пензля) малюється крило. Перехідним бічним жовто-коричневим мазком робляться «лусочки» на грудях птаха. Тонким пензликом малюються деталі: червоні дзьоб та лапи, зелене пір'я й рослинні елементи. Додатково прикрасити зображення жар-птаха можна калиною, кінчиком гумової насадки від піпетки зробивши відбитки на папері.

Метелики (Вправа 36). Можуть виконуватися ніжні крильця метелика з елементів «зернятко», «вільний перехідний мазок». Також елемент «цибулька» можна легко перетворити на крильце.

Білочка (Вправа 37). Вмочуємо весь пензлик у жовтогарячу фарбу, а потім його кінчик – у білу, і вільним перехідним мазком малюємо «шістку». (До речі, починаючи з «шістки», можна намалювати багатьох інших лісових тварин – лисенят, ведмежат, зайченят тощо.) Збоку так само робимо кілька завитків, на зразок знаків питання, розташовуючи їх щільно один біля одного, – це хвіст. Злегка торкаючись паперу кінчиком пензлика, домальовуємо білочці по контуру мордочку та лапки. Зафарбовуємо середину основою (але трохи блідішою) фарбою, залишаючи білими мордочку та грудку. Домальовуємо вушка, кінчиком пензлика, вмоченим у чорну фарбу, наносимо тонкі риски – вусики, вії, кігті, китички на вухах.

РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ КОМПОЗИЦІЇ ПЕТРИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ.

4.1. Основи композиції петриківського розпису.

Після засвоєння основ петриківського малювання подальше вивчення розпису пов'язане з виконанням деяких композиційних вправ, в яких можна закріпити набуті знання. Наступне поглиблення техніки виконання та композиційні пошуки поглиблюють інтерес до творчості народних майстрів, що буде сприяти збагаченню технічних прийомів. Згодом це виявиться у самостійній творчості, збагативши технічний та художній рівень робіт. Тому, на початковому етапі найкраще звернутись до творів визнаних майстрів петриківського розпису, уважно їх роздивитись та спробувати зробити копії з

їхніх робіт. Щоб самому створювати витвори петриківського розпису, необхідно знати деякі закономірності та правила побудови цих композицій.

Композиція — це побудова художнього твору, яка обумовлена його змістом, призначенням і характером. А з іншого боку композицією називають і сам твір, тобто кінцевий результат діяльності художника. Композиція є одним з основних організуючих компонентів кожного художнього твору. Саме композиція надає йому цілісність, підпорядковує його елементи один одному і цілому. Композиція «тримає» простір, організує його і підпорядковує так званим законам композиції.

Види композиції: фронтальна, об'ємна, глибинно–просторова. Петриківський розпис – це площинна композиція, вона відноситься фронтальної, тому розглянемо її більш детально.

Фронтальна композиція. До фронтальних відносяться всі «площинні» композиції, а також композиції, які мають рельєф. Композиції на «площині» можуть бути представлені творами, виконаними в різних техніках і матеріалах. Можна назвати твори живопису і графіки, виконані в традиційних техніках, і твори, що змогли з'явитися тільки на певному рівні розвитку науки і техніки. До них відносяться комп'ютерна графіка, голографія та інші. Фронтальна композиція широко використовується в роботах декоративно–прикладного характеру, де фактура матеріалу часто надає композиції рельєфність. Фронтальні композиції частіше, ніж інші, створюються авторами як самостійні твори. Тим самим виключається вплив середовища (з'являється можливість не замислюватися про масштаб, стилістику, побудову простору), в якому вони будуть існувати. Самостійність твору підкреслюється рамою, лінією, бордюром та іншими композиційними засобами, які вирішують проблему виокремлення твору з простору, замикають композицію. Вона розвивається тільки всередині. І в той же час фронтальна композиція «в рамі» може стати елементом глибинно–просторової композиції у вирішенні як інтер'єру, так і екстер'єру. Своєю формою, пластикою, кольором, фактурою, побудовою вона може не тільки органічно увійти в композиційну структуру, але розвинути її і навіть стати композиційним центром.

Закони та засоби композиції

Закон рівноваги. Рівновага залежить від розташування основних мас композиції, від організації композиційного центру, від пластичної і ритмічної побудови композиції, від її пропорції, від колірних, тональних і фактурних відносин окремих частин між собою і цілим і т.ін. Рівновага проявляється по-різному в симетричних і асиметричних композиціях. Наявність симетрії ще не є гарантією рівноваженості в композиції. Кількісна невідповідність

симетричного елемента і площини (або диспропорція частин і цілого) робить її візуально неврівноваженою. Людина завжди тяжіє до рівноваги форм, що створює повніший психологічний комфорт, гармонію проживання в предметно–просторовому середовищі. Урівноважити симетричну композицію набагато легше, ніж асиметричну, і досягається це простішими засобами, оскільки симетрія вже створює передумови для композиційної рівноваги.

Вдало знайдена симетрична композиція сприймається легко, незважаючи на складність її побудови.

Асиметрична ж, часом, потребує тривалішого осмислення і розкривається поступово. Проте, твердження, що симетрична композиція є виразнішою — неправомірне. Історія мистецтва доводить, що асиметрично побудовані за законами гармонії композиції ніяк не поступаються виразністю, з погляду художньої цінності, симетричним.

Закон єдності і субпідрядності. Необхідною умовою організації гармонійної композиції з деякої кількості елементів є вимога, щоб вона (композиція) була єдина. Це має бути виражено в єдності пластичного рішення, образного і змістового розкриття теми, в єдності формоутворення, колористичного і фактурного рішення. Єдності можна досягти шляхом підпорядкування.

Ритм. Надає композиції динамізм і породжує рух зі складнішою характеристикою. Динаміка ритму обумовлюється закономірним чергуванням однорідних елементів і простору. У мистецтві ритм розуміється як синтез кількості та якості у виразі художньої форми. Для спостерігача, що сприймає твір мистецтва, існують два типи ритму: активно–динамічний і пасивно–динамічний. До першого відносяться звукові (музичні), танцювальні, світлові і інші ритми, тобто ритми, які з'являються і зникають в певних часових рамках. До другого (пасивного) типу відносяться ритми в архітектурі, малярстві, скульптурі, графіці, де пластичні форми знаходяться постійно і відчуття ритму виникає з співвідношення реальних та існуючих елементів. Вплив на спостерігача активно–динамічного ритму багато в чому залежить від тривалості його сприйняття. У пасивно–динамічному ритмі головним стає характер кожного елемента, його просторове положення, виразність композиційних елементів.

Ритм буває простим, коли змінюється якась одна закономірність (форма, колір, фактура або відстань між елементами), і складним, коли зміни відбуваються відразу за декількома параметрами. Наприклад, змінюється конфігурація форми і відбувається насичення за кольором, або змінюється відстань між елементами і одночасно зменшується форма, яка також змінює свою фактурну характеристику. Ритм не лише збагачує композицію, але й допомагає її організувати. Без ритму важко обійтися як в площинний

композиції, так і в об'ємно–просторовій. Ритм може бути виражений за допомогою всіх образотворчих засобів: існують ритми форм (точки, лінії, плями та їх поєднання), ритми кольору (ахроматичні та хроматичні), ритми, виражені фактурою. В одній композиції може виявитися велика кількість композиційних елементів, побудованих на ритмі, що розвиваються відносно один одного паралельно, перетинаючись або навіть рухаючись в протилежному напрямку. Знання закономірностей ритмічної побудови багато в чому вирішує проблеми створення композицій будь–якого виду, їх єдності і підпорядкування, рівноваги як цілого твору, так і його частин.

Контраст, нюанс, тотожність. Якщо контраст – це максимальна зміна якостей образотворчих засобів, нюанс – мінімальне, то тотожність – повторення цих якостей. Для того щоб контраст або нюанс став засобом гармонізації, потрібно скласти йому пару – тоді з'явиться можливість для порівняння. Наприклад, контраст великого і малого елемента, округлого й квадратного, чорного й білого, зеленого й червоного, гладкого й шорсткого й т. ін. Як тільки з'явилося це порівняння, з'явилося і співвідношення кількості білого і чорного, зеленого і червоного, малого і великого. Тому у створенні гармонійної композиції дуже важливим є момент співвідношення. Характеризуючи одну роботу, ми говоримо, що в ній основне композиційне завдання виконав контраст тону, в іншій художній образ може бути вирішеним за рахунок багатства колориту, його нюансової опрацьованості.

Усі три вищезгаданих засоби застосовуються митцями для вираження відповідних художніх образів і для створення роботи, що відповідає законам гармонії.

Контраст, нюанс і тотожність як засоби гармонії народжені самою природою і цілком успішно в ній співіснують: розмаїття відтінків у звичайній траві – це колірний нюанс. В одній рослині можна побачити повторення форми листя: більші знаходяться знизу, та чим вище, тим дрібніше вони

стають. Це нюанс форм. Тут же можна помітити і нюанс кольору: нижні листки вже пожовкли, середні яскраво пофарбовані, а верхні бліді. А якщо квітка складається з подібних пелюсток, то це тотожність. Цей приклад доводить, що засоби гармонізації – контраст, нюанс, тотожність – підказані митцю самою природою. Тому вони знайшли таке органічне застосування у творах мистецтва.

Колір є провідним початком, який організовує простір і який здатен викликати в глядача активні кольорові асоціації, що пов'язані з етнічною належністю, віком і темпераментом людини.

Кольорові асоціації можуть бути фізіологічними (*стійкими*) й емоційними (*мінливими*). Вони, своєю чергою, під час сприймання кольорових композицій породжують певні зорові ілюзії. Так, при затемненні кольори стають теплішими, а при додаванні до них білого кольору – “холоднішими”. Поняття теплоти кольору завжди відносне. Наприклад, зелений колір сприймається порівняно з жовтим або жовтогарячим – як холодний, а порівняно з синім – як теплий; фіолетовий є теплим стосовно синього й холодним поруч із червоним.

Кольори поділяють на легкі (світлі, ненасичені) та важкі (темні, насичені). У кольоровому спектрі найлегшим кольором є лимонно-жовтий, найважчим – фіолетовий.

Знання цих властивостей кольорів допомагає в побудові стійкої композиції: важкі кольори доцільно розміщувати в нижній частині малюнка, а що вище – то кольори мають бути легшими.

Перебуваючи в одній площині, на однаковій відстані від глядача, одні кольорові плями здаються розміщеними ближче, а інші – віддаленішими. Таке сприйняття залежить також від тла. На білому або світло-сірому тлі наближеними будуть здаватися плями червоного кольору, потім – жовтого,

зеленого, синього. На чорному тлі найближчим буде сприйматися жовтий колір як найсвітліший, створюючи тоновий контраст із чорним.

Неабияке значення має також освітленість: світлі хроматичні кольори здаються розміщеними ближче, ніж темні. Наприклад, за однакової насиченості червоний колір сприйматиметься як наближений, порівняно із синім. Однак, якщо синій поступово висвітлювати, то він спочатку зрівняється з червоним, а потім за наступного висвітлювання стане ближчим, ніж червоний.

Порівнюючи теплі і холодні кольори, останні сприймаються як такі, що знаходяться далі. Форми, які мають червоне, оранжеве й жовте забарвлення, завжди сприймаються як такі, що знаходяться ближче до глядача. Замислюючи кольорову композицію, важливо вирішити, який ефект ми хочемо отримати: якщо в композиції треба зберегти відчуття єдиної площини, то потрібно застосовувати кольори з однаковою мірою наближення. Якщо прагнемо створити ілюзію елементів, які виступають із площини, то треба використати поєднання наближених і віддалених кольорів. Підбір кольорів у традиційному петриківському малюванні доволі обмежений: найбільше використовували червону, синю, жовту, зелену, рожеву, жовтогарячу та іноді фіолетову фарби. Майже завжди підбирали чисті кольори.

У квіткових композиціях майстри дотримували відповідних правил щодо врівноваженості кольорів. Якщо якийсь колір посідає домінуюче місце з одного краю композиції, то й з іншого краю він має бути присутнім у якихось деталях або в незначних елементах. Для оформлення країв композиції хоч би частково треба добирати ті самі кольори, що використовували і в її центральній частині. Найчастіше в роботах петриківських майстрів гармонійно поєднуються основні й додаткові кольори. Їх контрастність створює виразні та яскраві малюнки.

Візерунок має вписувати у форму. І не варто розташовувати його по колу, якщо ви розписуєте трикутник, або надавати розпису квадратної форми, коли прикрашаєте тарілку. Є ще одне правило: візерунку не повинно бути тісно на аркуші, він не повинен впирається в край. Негарно виходить, коли зображення зсунеться кудись убік і залишиться багато вільного місця.

Сухопліско С.

Отже, перш ніж почати малювати, варто подумати, як краще розташувати візерунок, як скомпонувати його на аркуші паперу, геометричній формі чи об'ємному предметі. І тільки тоді варто братися до роботи.

4.2. Елементи рядкового орнаменту. Копіювання та створення власного рядкового орнаменту.

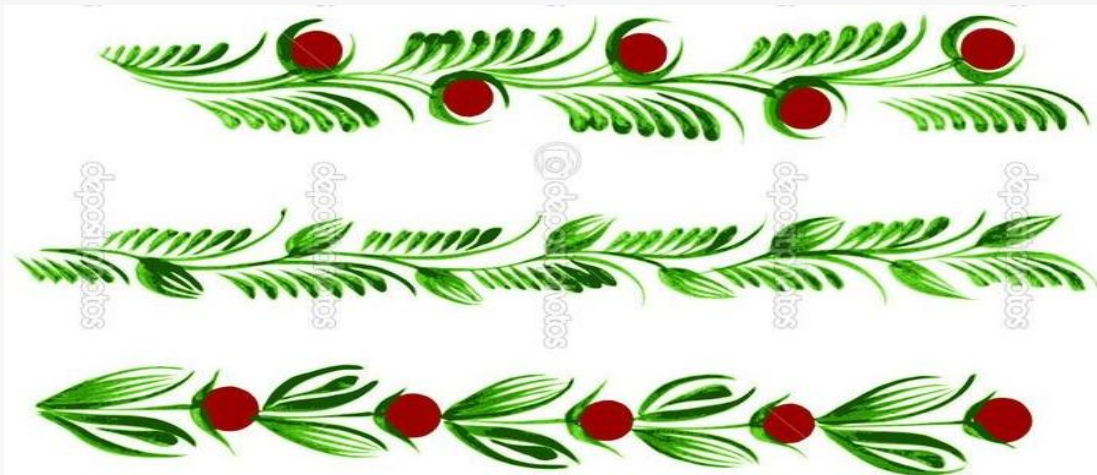
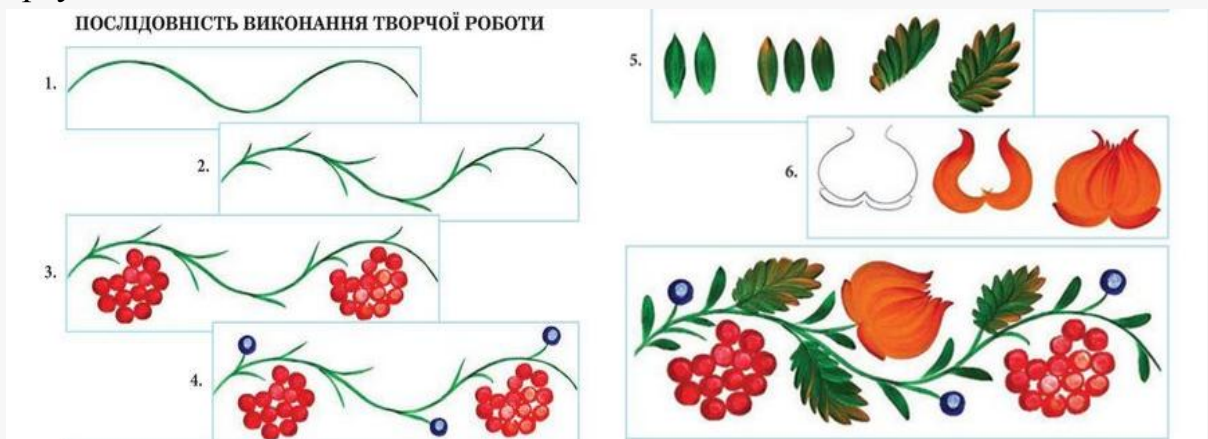
«Бігунець» є найпростішою орнаментальною композицією петриківського розпису. Це – стрічкова композиція, що будується на основі чергування рівномірного, ритмічного повторення основного елемента. У кожному з наведених на ілюстрації варіантів стрічкового орнаменту можна виділити основний елемент, що являє собою основу цих малюнків: квітка, широке багатозубчасте та пірчасте листя, листя з ягідками. Водночас у цих, так званих, «бігунцях» ритм закладено і в повторенні поворотів цих елементів та їх кольоровому вирішенні. Таким чином, «бігунець» – досить цікавий та динамічний орнамент, який дає дуже великі творчі можливості при виконанні декоративних панно та оздобленні речей побуту.

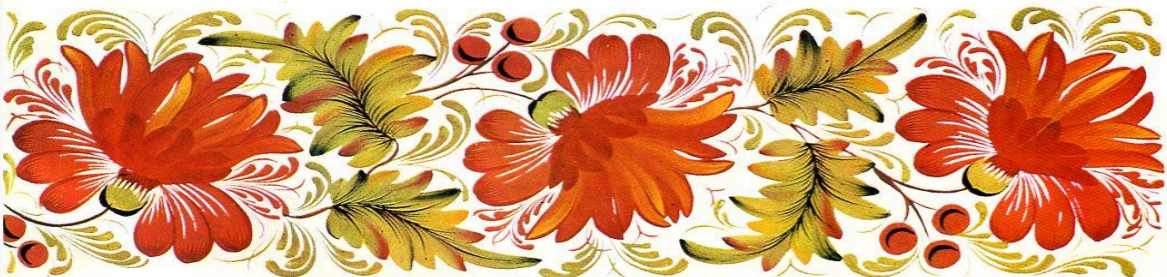

Вправа 38. Розпис «бігунця» починають з послідовного виконання основних елементів композиції, наприклад, маленьких червоних ягідок, розташовуючи їх на однаковій відстані одна від одної, розгортаючи щоразу в протилежний бік. Після цього сполучають ягідки хвилястою лінією і доповнюють композицію легкими невимушеними мазками—«кривенькими зернятками», утворюючи ними пірчасті листки, билинки.

Поступово виконують інші варіанти «бігунців». При цьому треба пам'ятати, що основою таких орнаментів є ритм, тобто періодичне чергування однотипних елементів.

4.3. Створення квітково–рослинної композиції.

Класичними є композиційні схеми такі, як «Квітка», «Букет», «Вазон», походять від настінних розписів.

«Квітка» –це невеличка за розміром композиція, яка складається із стеблинки, на якій ростуть три різні квіточки або одна з двома досить розквітлими пуп'янками, облямованими зеленими листочками.

«Букет» – складається з двох–трьох переплетених стеблинок, на яких обов’язково три або більше різних квіток, від двох до п’яти розквітливих пуп’янків або стільки ж дрібних квіточок іншого виду, а ще багато усілякого листя. Великою прихильницею таких композицій, як «Бігуець» і «Квітка», була Пелагея Глущенко.

«Вазон». Зображення «дерева життя», вазона з цвітучими квітами було центральним мотивом Петриківського розпису. Його малювали у вигляді самостійної композиції, але і робили з нього нескінчену «стрічку», яка велася вздовж цілих стін, переходив на вікна, кути, але центром, початком і кінцевою точкою була хатня піч – найголовніший елемент хатньої оздоби у всі часи життя українців – саме з неї починався розпис і нею закінчувався. Таким чином зображувався цикл дня, року, цілого життя.

Ще одна цікава композиція схема, яку також люблять петриківські майстри, має умовну назву «Килим». Це – розташування елементів у

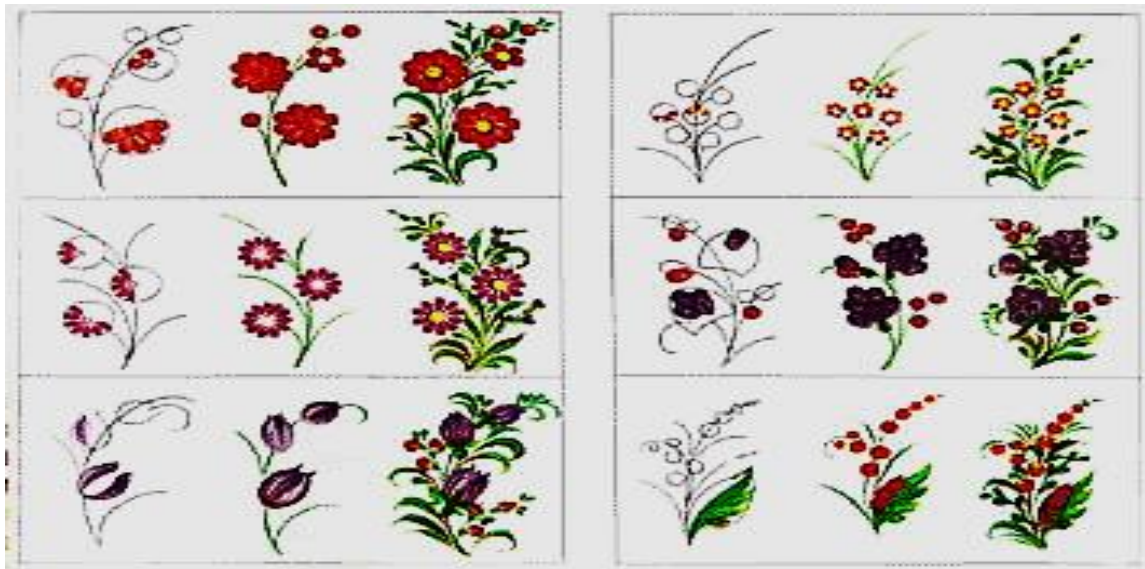
висхідному або низхідному ритмі. В таких композиціях квіти ніби вириваються із центру аркуша. А від них по боках симетрично розходяться дедалі дрібніші елементи. І, навпаки від великих, розташованих, по краях елементів, ніби стікаються до центру дрібніші квіти й пуп'янки.

В основі більшості композиційних схем петриківського розпису – симетричний візерунок. Але зверніть увагу, що у петриківському розписі симетричність побудови стосується швидше загальних обрисів візерунка, а не дзеркального відображення його деталей навколо вертикальної або горизонтальної осей.

Вправа 39. Спробуємо з вами створити квіткові композиції. Спочатку олівцем намічаємо розташування головних елементів та обираємо кольорову гаму композиції. Потім переходимо до створення головних елементів за допомогою основних видів мазків. Після до другорядних елементів та закінчуємо композицію пітушінням.

4.4. Створення композиції з птахами, метеликами та тваринами.

Часто в петриківському розписі в квіткову композицію влітають зображення як фантастичних, так і зовсім реальних птахів (півня, зозулі), рідше з'являються зображення інших тварин.

В. Ф. Панко.
Синій птах. 1989 р.

Л. І. Статива-Булавин
Птах щастя. 1981 р.

rukuklan.ru

Спочатку спробуйте змалювати птахів, виповнених майстрами петриківського розпису. Після цього спробуйте вигадати та намалювати свого власного птаха. Включіть його до композиції вітальної листівки. При цьому треба пам'ятати про врівноваженість композиції. Птахів розміщують так щоб квіти навколо них врівноважували малюнок, але між ними повинен залишатися вільний простір, а над головами птахів квіти повинні бути менші й ніби легші. Це надасть композиції динамічності та рухливості. Підбір кольорової гами в петриківському розписі має одне з провідних значень. Кольори підбирають у теплій, холодній або змішаній гамі. Центр обов'язково виділяють основним кольором, головні елементи роблять більшими за інші та пишнішими. Щоб підкреслити основу композиції, акценти можна виділити контрастним кольором.

creativem.blogspot.com

© Олександр Писко
© Центр Української Культури та Мистецтва

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://pedpresa.ua/wp-content/uploads/2017/08/derz-stan.pdf>
2. <http://lenarumar.blogspot.com>
3. <https://sites.google.com/site/sajtvcitelatrud/home/bezpeka-na-urokah>
4. <https://dorobok.edu.vn.ua/article/view/1550>
5. [https://uk.wikipedia.org/wiki/Композиція_\(мистецтво\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Композиція_(мистецтво))
6. <https://petrykivka.dp.ua/petrykivka-book-mp3/>
7. <https://petrykivkapaint.livejournal.com/75133.html>
8. <https://dekoratorium.com.ua/prostir-natchnennya/ptakhy-i-kvity-charivnyi-svit-petrykivskoho-rozpysu/>
9. <http://lib.knukim.edu.ua/proekti-biblioteki/proekt-skarbi-nacii/petrykivskiy-rozpis/>
10. <http://about-ukraine.com/petrykivskiy-rozpis-urok-15-malyuemo-ptahiv/>